

૭૭૫૮

દેશી હિસાબ બોમ્બે ભાગ

દેશી હિસાબ.

બોમ્બે ભાગ.

૧. હિસાબ બોમ્બે ભાગે નવ મહા.

૭૬૬

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
(ગુજરાત કોપીરાઈટ વિભાગ)

અનુક્રમાંક ૭૬૬ કિંમત ૯ રૂ. ૦૦
૭ રૂ. ૨૫

ગ્રંથનામ દેશ દ્વિતીય : બાંધે માન

વર્ગીક

The Department of Public Instruction, Bombay.

GUJARÂTI DESHI HISÂB,

OR

MENTAL ARITHMETIC.

PART II.

BY

RAO SAHIB BHOGILAL PRÂNĀVALLABHADÂS,

LATE DEPUTY EDUCATIONAL INSPECTOR, KATTIAWAR.

SIXTH EDITION.—25,000 Copies.

*Registered for Copy-right under Government of India's
Act XXV. of 1867.*

Bombay:

GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPÔT.

1875.

All Rights reserved.

Price One Anna Nine Pies.

BOMBAY :

PRINTED AT THE EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

મુંબઈ ઈલાકાતું સરકારી કેળવણીખાતું.

દેશી હિસાબ.

બીજો ભાગ.

રાવસાહેબ ભોગીલાલ પ્રાણવલ્લભદાસ,
પ્રાંત કાઠીઆવાડના માળી કેપ્ટન ઈન્ડ્યુક્ટરનાલ ઈન્સ્પેક્ટર

એઆએ ૨૨૫૦.

આવૃત્તિ છટી.

૨૫૦૦૦ પ્રત.

આ પુસ્તકની માલિકી મન ૧૮૬૭ ના ૨૫ માં આઈ પ્રમાણે
નોંધેલી છે.

મુંબઈ.

ગવર્નમેંટ સેન્ટ્રલ પ્રિંટ ડીપો.

સન ૧૮૭૫.

આ પુસ્તકસનધી સર્વે અધિકાર સરકારે સ્વાધીન રાખેલા છે.

કીમત એક આનો નવ પઈ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈ-અંગ્રહ

૭૬૬

મુંબઈ/મદ્યે.
અનુક્રેશન સોસાઈટીના છાપખાનામાં છપાઈ છે.

અનુક્રમણિકા.

વિભાગ ૧ લો.			
લેખાંની ક્રમીઓ તથા તેમનાં કારણો.			
શેરીઆં લેખાં	૨	વારોવારીઆં વ્યાજની નાણાવટીની તથા ખી-જી રીત.....	૨૭
મણીકાં લેખાં	૪	વ્યાજનું ખાતું તથા કાઢેલું વ્યાજ	૩૧
કોથળાના હિસાબ	૬	હુંડીના હિસાબની રીત તથા દાખલા	૩૩
હારાના	૮	મોતીના હિસાબની રીત તથા દાખલા	૩૭
માણીના	૮	મુસારાના હિસાબની રીત તથા દાખલા	૩૯
કળશીના	૧૦	કાક એટલે લાકડાં માપવાના હિસાબની રીત તથા દાખલા	૪૦
ખાંડીના	૧૦	કાચા પાકા તોલના હિસાબની રીત તથા દાખલા	૪૧
મોઠા હારાના	૧૨	તોલ બારદાનના હિસાબની રીતના દાખલા.	૪૨
બારના	૧૪	વીંધા દોરીના હિસાબ ...	૪૩
ગાંધીના	૧૪	ધંડું ચોરવાના	૪૬
બેડીઆના	૧૬	પાછલી ક્રમીઓનો વિચાર	૪૭
સોના રૂપાના	૧૮	મોઢે ગણાય તેવા હિસાબ	૪૯
જમીનના	૨૦		
સેકડાના	૨૨		
કુંડીના	૨૨		
ભગડાના	૨૪		
ધાસ, નળીઆંના	૨૪		
વ્યાજ ગણવાની રીત ...	૨૬		
યાજના ઓછા વધતા બાવનો કોડો	૨૬		

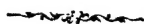

અનુક્રમણિકા.

	પૃષ્ઠ.
વિભાગ ૨ એ.	
કાઠીઆવાડ વિષે	૫૪
રાજકોટ.	
ચલણી નાણાની ધાત.	૫૪
તોલની ધાત	૫૪
માપની ધાત	૫૪
પરચૂરણ તોલમાપ ...	૫૫
અનાજ વગેરેનો ભાવ...	૫૬
મોઢે ગણવાના હિસાબની	
કુંચીઆ	૫૮
કોચીઆના હિસાબ.....	૫૯
જૂનાગઢ.	
તોલની ધાત	૬૧
પૈસા ચલણીની ધાત...	૬૧
જમીન ભરવાની ધાત...	૬૧
કુંચીઆ	૬૧
નવાનગર.	
પરચૂરણ ધાતો.....	૬૨
ભાવનગર.	
પરચૂરણ હિસાબની કું-	
ચીઆ	૬૩

	પૃષ્ઠ.
મોરબી.	
પરચૂરણ ધાતો તથા કું-	
ચીઆ	૬૩
ગોંડલ.	
જણસોના તોલ.....	૬૪
ધોરાજી.	
પરચૂરણ તોલ તથા કું-	
ચીઆ	૬૪
લોખડી.	
પરચૂરણ તોલ તથા કું-	
ચીઆ	૬૫
નાગનેશ.	
પરચૂરણ તોલ તથા કું-	
ચીઆ	૬૫
સુડા.	
પરચૂરણ તોલ	૬૬
લખતર.	
પરચૂરણ તોલ	૬૬
કાઠીઆવાડમાં કેટલેક	
ઢેકાણે ચાલતા ગજનું	
પ્રમાણ	૬૭

દેશી હિસાબ.

ભાગ ૨ જો.

એના પેટામાં બે વિભાગ છે.

પહેલામાં ગુજરાત દેશને કામના હિસાબ.

બીજામાં કાઠીઆવાડને કામના હિસાબ.

વિભાગ ૧ લો.

ગુજરાત દેશને કામના હિસાબ.

શેરનાં લેખાંની કૂચીઓ.

એક શેરના ભાવ ઉપરથી.

૧. જોઈએ રૂપિયા શેર તેથી અઢીગણે દોકડે રૂપિયા ભાર.
પા રૂપિયા શેર હોય તો અર્ધે દોકડે, એ બદામે રૂપિયા ભાર.
અર્ધે રૂપિયા હોય તો સવા દોકડે, અને પોણે રૂપિયા હોય તો
પોણે એ દોકડે, એ બદામે રૂપિયા ભાર.

૨. જોઈએ રૂપિયા શેર તેથી અર્ધે આને સવા રૂપિયા ભાર,
તેટલે આને અઘોળ, ને તેથી બમણે આને નવઠાંક.

૩. શેરનો ભાવ જોઈલા રૂપિયા હોય તેને જોઈલા રૂપિયા
ભારનું કરવું હોય તેટલાએ ગુણી ને ગુણાકારમાંથી જમણી આજી-
નો એક આંકડો મૂકીદતાં આકી રહે તેટલાં પાવલાં, ને મૂકી દીધે-
લા આંકડાને અઢીગણા કરતાં જે આવે તેટલા દોકડા જાણવા.

૪. જોઈએ આને શેર તેથી અઢીગણી બદામે રૂપિયા ભાર.
પા આને શેર હોય તો અર્ધી બદામ ને એ વીશવાસીએ રૂપિયા
ભાર, અર્ધે આને હોય તો સવા બદામે, ને પોણે આને હોય તો
પોણી એ બદામને એ વીશવાસીએ રૂપિયા ભાર.

૫. જોઈએ આને શેર તેટલી પોણી પાઠએ અઘોળ.

૬. જોઈએ કદીએ શેર તેના અર્ધથી સવાગણે રૂપિયા મણ.

૭. જોઈએ દોકડે શેર તેટલી બદામે અઘોળ.

એક રૂપિયાના ભાવ ઉપરથી.

૮. રૂપિયાનું જોઈલા શેર તેટલા રૂપિયા ભારના અઢી
દોકડા તથા તેથી અર્ધા રૂપિયા ભારનો સવા દોકડો.

૯. રૂપિયાનું જોઈલા શેર તેટલા મણના આળીસ રૂપિયા,
તેમજ રૂપિયાનું જોઈલા રૂપિયા ભાર તેટલા શેરના ૪૦ રૂપિયા.

શેરનાં લેખાંની ફૂંચીઓનાં.

કારણ એટલે સમજણ.

૧. રૂપિયાના સો દોકડાને શેરના આળીસ રૂપિયા ભારે ભાગ્યાથી એક દોકડા ભારની કીમત અઢી દોકડા આવેછે. તે પ્રમાણે શેરના જેટલા રૂપિયા કહ્યા હોય તેટલા ગણા અઢી દોકડા રૂપિયા ભારની કીમત આવે. પા, અર્ધા, પોણા રૂપિયાનું પણ એ ઉપરથી નીકળેછે.

૨. એક રૂપિયાના ૩૨ અર્ધા આનાવડે શેરના ૪૦ રૂપિયા ભારને ભાગતાં અર્ધા આનાનું સવા રૂપિયા ભાર એ પ્રમાણે બીજાનું બાણવું.

૩. એ ફૂંચીમાં કહેલા ગુણાકારને વિરાશિની રીત પ્રમાણે શેરના ૪૦ રૂપિયા ભારે ભાગ્યા બરાબર છે, કેમકે આળીસના મીડાંને એક અક્ષર એ ગુણાકારમાંથી મૂકી દેઈ બાકીનાને ચારે ભાગવું, અને બાકીના આંકડાનું પા કરવું એ એકજ છે. ને મૂકી દીધેલા આંકડો જો એકડો હોય તો તે એક રૂપિયાના સો દોકડાને આળીસે ભાગતાં અઢી દોકડા આવે ને જો બગડો હોય તો તેમાં બસે દોકડાને ભાગતાં ૫ દોકડા આવે. તે પ્રમાણે જો આંકડો મૂકી દીધો હોય તેના અઢી ગણા દોકડા કરીએ તો બરાબર છે.

૪. એક આનાની સો બદામને એક શેરના આળીસ રૂપિયા ભારે ભાગ્યાથી એક રૂપિયા ભારની કીમત અઢી બદામ આવેછે. તે ઉપરથી પા, અર્ધા તથા પોણા રૂપિયાનું કુંથું છે.

૫. શેરનાં અઘોળ સોળે, આનાની પાછ ૧૨ ને ભાગતાં એક અઘોળની કીમત પોણી પાછ આવે.

દાખલા.

૧. પાા આને શેર તો ૩ રૂપિઆ ભારની શી કીમત ?

પાા ચોથી કૂંચી પ્રમાણે.

૨ાા

૧૨ાા

૧ા

બદામ ૧૩ાાા એક રૂપિઆ ભારની કીમત.

૩

જવાબ ૪૧ા બદામના ૨ાા દોકડાને ૧ા બદામ થઈ.

૨. ૪ાા રૂપિઆ શેર તો આઠ રૂપિઆ ભારનું શું બેસશે ?

૪ાા ત્રીજી રીત પ્રમાણે.

૮

૩૬

૧ાા ૧૫ જવાબ પોણો રૂપિઆ પંદર દોકડા.

૩. રૂપિઆનું સાડાપાંચ શેર તો પોણાત્રણ રૂપિઆ ભારની શી કીમત ?

જવાબ ૧ા દોકડો.

મણીકાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જોલે રૂપિઆ મણુ તેથી અઢીગણે દોકડે શેર. પા રૂપિઆ મણુ હોય તો અર્ધે દોકડે બે બદામે શેર. અર્ધે હોય તો સવા દોકડે ને પોણે હોય તો પોણે બે દોકડે બે બદામે શેર.

૨. જોલે રૂપિઆ મણુ તેટલા દોકડાનું સોળ રૂપિઆ ભાર.

૩. જોલે રૂપિઆ મણુ તેટલા આનાનું અઢી શેર, તેથી અર્ધા આનાનું સવાશેર ને તેટલાજ ફદીઆનું અઢેર ને નવટાંક આને તેટલા ઉપ આનાનું સવાછ રૂપિઆ ભાર.

૪. જોલે રૂપિઆ મણુ તેટલી બદામે રૂપિઆ ભાર.

૬. એક ફદીએ શેર તો એક મણુના ૪૦ ફદીઆં એટલે દશ આના થાયછે, તે ફદીઆની સંખ્યાના અર્ધથી સવાયા રૂપિઆની બરાબર છે.

૭. દોકડાની ૧૬ બદામને શેરના ૧૬ અઘોળે બાગે તે એક બદામે એક અઘોળ પડ્યું.

૮. ગપતી પહેલી રીત પ્રમાણે એક રૂપિઆ ભારના અઢી દોકડા આવેછે. ત્યારે ત્રેટલા શેર એક રૂપિઆના કહ્યા હોય તેટલા રૂપિઆ ભારના અઢી દોકડા થાયછે.

૯. રૂપિઆનું એક શેર હોય તો એક મણુના ચાળીસ શેર પ્રમાણે ચાળીસ રૂપિઆ થાયછે. ને રૂપિઆનું બશેર કહ્યું હોય તો તેની કીમત બમણી ઓછી થતાં એ મણુના ચાળીસ રૂપિઆ આવેછે.

મણીકાં લેખાંની ફૂચીઓનાં કારણ.

૧. મણુના શેર ૪૦ વડે રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાને ભાગતાં શેરને માથે અઢી દોકડા આવેછે, એ ઉપરથી આગળ સમજાવું.

૨. રૂપિઆના દોકડા ૧૦૦ વડે એક મણુના ૧૬૦૦ રૂપિઆ ભારને ભાગતાં એક દોકડાનું સોળ રૂપિઆ ભાર આવેછે.

૩. રૂપિઆના આના ૧૬ વડે મણુના શેર ૪૦ ને ભાગતાં એક આનાનું રાા શેર આવેછે.

૪. એક રૂપિઆની બદામ ૧૬૦૦ વડે એક મણુના રૂપિઆ ભાર ૧૬૦૦ ને બાગ્યાથી બદામે રૂપિઆ ભાર પડેછે.

૫. જેટલે આને મણુ તેથી અઢીગણી બદામે શેર.
૬. જેટલે આને મણુ તેટલી વીરાવાસીએ રૂપિઆ બાર.
૭. જેટલે આને મણુ તેથી પોણી પાંચમે રા શેર.
૮. એક રૂપિઆનું જેટલા મણુ તેટલા શેરના અઢી દોકડા તથા તેથી અર્ધા શેરનો સવા દોકડા.

દાખલા.

૧. ચૌદ આને મણુ તો ૩ શેરની શી કીમત ?
(ફૂંચી પાંચમી પ્રમાણે.) દોકડા. બદામ. જવાબ. ૬૫ ૧
૨. પાંચ રૂપિઆ મણુ તો અછેર ને નવટાંકનું શું ?
(ફૂંચી ૩ ૭.) જવાબ. ૦) ન સવાઆનો.

કોથળાના લેખાંની ફૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિઆ કોથળો તેટલે દોકડે બશેર અને તેથી અર્ધે દોકડે શેર. અને તેટલી બદામનું નવટાંક.
૨. જેટલે રૂપિઆ કોથળો તેથી વીરાગણે દોકડે મણુ.
૩. જેટલે રૂપિઆ કોથળો તેટલા આનાનું ૧રા શેર અને તેટલાજ ફૂંચીઆનું ૩) = ત્રણ શેર ને નવટાંક.
૪. જેટલે આને કોથળો તેથી સવાગણે દોકડે મણુ.
૫. જેટલે આને કોથળો તેથી અર્ધા બદામે શેર.

દાખલા.

૧. પોણેચાર રૂપિઆ અને બે આને કોથળો તો એક શેર-નું શું ?
(ફૂંચી ૧ લી તથા ૫ મી.) જવાબ. ૧૫ ૩ દોકડા. બદામ.
૨. ત્રણ રૂપિઆ કોથળો તો એક ફૂંચીઆનું કેટલું ?
(ફૂંચી ૩ ૭.) શેર. રૂપિઆ બાર. જવાબ. ૧ ૧૫

૫. મણુના શેર ૪૦ વડે એક આનાની ૧૦૦ બદામને ભાગતાં એક શેરની કીમત રા બદામ આવેછે.

૬. હિસાબમાં એક બદામની વીરાવાસી ૧૬ ગણતાં આનાની બદામ ૧૦૦ની વીરાવાસી ૧૬૦૦ વડે મણુના રૂપિઆ ભાર ૧૬૦૦ ને ભાગતાં એક વીરાવાસીએ એક રૂપિઆ ભાર પડેછે.

૭. આનાની ૧૬ પોણી પાછથી મણુના શેર ૪૦ ને ભાગવાથી દર પોણી પાછએ રા શેર પડેછે.

૮. ઉપરની પહેલી રીત પ્રમાણે એક મણુના હિસાબે શેરના રા દોકડા આવેછે. ત્યારે જેટલા મણુ કહ્યા હોય તેટલા શેરના પણ અઢી દોકડા થાયછે. કેમકે જેટલા વધારે મણુ તેટલી તેની કીમત ઓછી થશે.

કોથળાનાં લેખાંની કૂચીઆનાં કારણ.

૧. એક રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાએ કોથળાના મણુ ૫ ના શેર ૨૦૦ ને ભાગતાં એક દોકડાનું બશેર આવેછે.

૨. રૂપિઆના દોકડા ૧૦૦ ને કોથળાના મણુ ૫ એણે ભાગતાં એક મણુના વીરા દોકડા આવેછે.

૩. રૂપિઆના આના ૧૬ એણે કોથળાના શેર ૨૦૦ ને ભાગતાં એક આનાનું ૧૨ા શેર આવેછે તે ઉપરથી કૂચીઆનું થાયછે.

૪. આનાના દોકડા ૬ ને કોથળાના પાંચ મણુ ભાગતાં એક મણુનો સવા દોકડા આવેછે.

૫. આનાની બદામ ૧૦૦ ને કોથળાના શેર ૨૦૦ વડે ભાગતાં એક શેરની અર્ધી બદામ આવેછે.

હારાનાં લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિયે હારો તેથી સવાગણે દોકડે આ રોર, તેટલાં ફદીઆનું સવાચાર રોર ને નવટાંક.

૨. જેટલે રૂપિયે હારો તેટલા આનાનું ૧૭૦ રોર.

દાખલા. હવેથી કૂચીઓના આંક લખ્યા નથી.

૧. અઢી રૂપિયે હારો તો પોણા અરોરની શી કીમત ?
દો. બ.

જવાબ. ૧૥ ૧

૨. પાંચ રૂપિયે હારો તો એક આનાનું કેટલું આવે ?
જવાબ. આ રોર.

માણીનાં લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિયે માણી તેટલા આનાનું પોણા મણ.

૨. જેટલે રૂપિયે માણી તેથી ૧૬ ગણી પાઈએ અથવા સવા આને ને એક પાઈએ મણ.

૩. જેટલે રૂપિયે માણી તેથી સવાગણે દોકડે ૬ રોર અને તેટલાં ફદીઆનું સાડસાત રોર.

૪. જેટલે રૂપિયે માણી તેથી અઢી ગણી બદામનું ૧૦૦ રોર અને તેટલી બદામનું ૧૨ રૂપિયા ભાર.

દાખલા.

૧. પાંચ રૂપિયે માણી તો એક ફદીઆનું કેટલું ?

જવાબ. ૧૦૦ રોર.

૨. સાડેદરા રૂપિયે ને ત્રણ આને માણી તો એક મણની કીમત શી ?

૩. આ.

જવાબ. ૧૦૦ = ૧

હારાનાં લેખાંની કૂચીઓનાં કારણ.

૧. એક રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ એણે એક હારાના મણુ ૭ ના રોર ૨૮૦ ને ભાગતાં એક સવાયાનું ૩૩ રોર આવેછે.

૨. રૂપિઆના આના ૧૬ એણે હારાના રોર ૨૬૦ ને ભાગતાં એક આનાનું ૧૭૩ રોર આવેછે.

માણીનાં લેખાંની કૂચીઓનાં કારણ

૧. માણીના મણુ ૧૨ એને રૂપિઆ આના ૧૬ થી ભાગતાં આનાનું પોણું મણુ આવેછે.

૨. રૂપિઆની પાઈ ૧૬૨ ને માણીના મણુ ૧૨ વડે ભાગતાં એક મણુની પાઈ ૧૬ થઈ.

૩. એક રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ એણે માણીના મણુ ૧૨ ના રોર ૪૮૦ ને ભાગતાં સવા દોકડાનું છ રોર આવશે એને ફદીઉં સવા દોકડાના સવાયા બરાબર છે માટે ફદીઆનું છ સવા સાડસાત રોર આવશે.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીતમાં ફદીઆનું સાડસાત રોર આવ્યું ત્યારે દશ એ સાધારણ સંખ્યા લઈ બંનેને એટલે ફદીઆની બદામ રૂપ તથા જા રોરને ભાગતાં અઢી બદામનું પોણોરોર આવેછે.

કલશીનાં લેખાંની કૃત્તીઓ.

૧. જેટલે રૂપિયે કળશી તેટલે આને મણ.
૨. જેટલે રૂપિયે કળશી તેથી સવા ગણે દોકડે આઠ રોર
અને તેટલાં ફદીઆનું ૧૦ રોર.
૩. જેટલે રૂપિયે કળશી તેથી અઢીગણી બદામે રોર અને
જેટલે ફદીએ રોર તેથી દશગણે રૂપિયે કળશી.
૪. જેટલે રૂપિયે કળશી તેટલી વીશવાસીએ રૂપિયા ભાર
અને તેટલી બદામે ૧૬ રૂપિયા ભાર.
૫. જેટલે આને કળશી તેથી પોણી પાઈએ અથવા સવાઈ
ગણી બદામે મણ.
૬. જેટલે આને કળશી તેથી અઢીગણી વીશવાસીએ રોર.

દાખલા.

૧. વીસ રૂપિયે કળશી તો એક રોરની શી કીમત ?
જવાબ. ૨ ફદીઆં.
૨. સાડે પંદર રૂપિયે અને બે આને કળશી તો રોરની શી
કીમત ?
દો. બ. ૦ વી. ૦
જવાબ. ૨ા ૩ ૧
૩. સાડેબાર રૂપિયે કળશી તો ૧ રૂપિયા ભારનું શું ?
બ. ૦ વી. ૦
જવાબ. ૧ા ૧ા ૧ા

ખાંડીનાં લેખાંની કૃત્તીઓ.

૧. જેટલે રૂપિયે ખાંડી તેટલા આનાનું સવામણ.
૨. જેટલે રૂપિયે ખાંડી તેથી પાંચ ગણે દોકડે મણ.
૩. જેટલે રૂપિયે ખાંડી તેટલા દોકડાનું આઠ રોર અને
તેટલાં ફદીઆનું ૧૨ા રોર.

કઠશીનાં લેખાંની કૂચીઓનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના ૧૬ આનાએ કળશીના મણુ ૧૬ ને ભાગતાં આને મણુ પડ્યું.

૨. રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ વડે કળશીના મણુ ૧૬ ના રોર ૬૪૦ ને ભાગતાં સવા દોકડે આઠ રોર પડ્યું.

૩. રૂપિઆની બદામ ૧૬૦૦ ને કળશીના ૬૪૦ શેરે ભાગતાં એક શેરની અઢી બદામ આવેછે.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીત પ્રમાણે એક શેરની અઢી બદામ આવેછે. ત્યારે શેરના ૨ ભાર ૪૦ ને અઢી બદામની વીશવાસી ચાળીરા વડે ભાગતાં એક વીશવાસીએ એક રૂપિઆ ભાર આવેછે.

૫. આનાની પાઈ ૧૨ ને કળશીના મણુ ૧૬ વડે ભાગતાં પોણી પાઈએ મણુ પડ્યું.

૬. એક આનાની વીશવાસી ૧૬૦૦ ને કળશીના રોર ૬૪૦ થી ભાગતાં એક શેરની રા વીશવાસી આવેછે.

ખાંડીનાં લેખાંની કૂચીઓનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના આના ૧૬ એણે ખાંડીના મણુ ૨૦ ને ભાગતાં આનાનું સવામણુ આવેછે.

૨. રૂપિઆના દોકડા ૧૦૦ ને ખાંડીના ૧૦ મણુ ભાગતાં એક મણુના પાંચ દોકડા આવેછે.

૪. જોલે રૂપિયે ખાંડી તેટલી બદામનું અછેર.
૫. જોલે રૂપિયે ખાંડી તેથી બમણી બદામે અથવા અર્ધી રેશે રોર.
૬. જોલે રૂપિયે ખાંડી તેથી બમણી વીરાવાસીએ અગ્રાજ.
૭. જોલે આને ખાંડી તેથી પાંચ ગણી બદામે મણ.
૮. જોલે આને ખાંડી તેથી બમણી વીરાવાસીએ રોર.
૯. જોલે આને ખાંડી તેટલી બદામનું ૮ રોર.
૧૦. જોલે ફદીએ રોર તેથી સાડેખાર ગણે રૂપિયે ખાંડી અથવા તેથી દશગણે આને મણ.
૧૧. જોલે આને રોર તેથી અઢીગણે રૂપિયે મણ તથા ૫૦ ગણે રૂપિયે ખાંડી.

તાખલા.

૧. પચીસ રૂપિયે ખાંડી તો એક આનાનું કેટલું?
જવાબ. ૨ રોર.
૨. પોણી ઓગણીસ રૂપિયે ખાંડી તો ૮ રોરની શી કીમત?
જવાબ. ૦)૩ આના.
૩. સાડીસત્તર રૂપિયે ખાંડી તો રોરની શી કીમત?
દો. બ ૦
જવાબ. ૨ ૩
૪. છ આનાનું શેર તો એક મણનું શું?
જવાબ. ૧૫ રૂપિયા.

મોટા હારાનાં લેખાંની ફૂંચીઓ.

૧. જોલે રૂપિયે હારો તેથી સવાગણે દોકડે સાડાદશ શેર.
૨. જોલે રૂપિયે હારો તેટલા આનાનું પરા ૧૦ રોર તેટલા ફદીઆનું ૧૩ રોર ને નવઠાંક અને તેટલી બદામનું રોર બા ૧ રૂપિયા બાર.

૩. રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાએ ખાંડીના ૨૦ મણના શેર ૮૦૦ ને ભાગતાં દોકડાનું ૮ શેર આવેછે.

૪. રૂપિઆની ૧૬૦૦ બદામ ખાંડીના શેર ૮૦૦ ને ભાગતાં એક બદામનું એક શેર આવેછે.

૫. એનું કારણ ઉપરની ચોથી રીતથીજ છે, પણ ફેર એટલા કે એમાં ૮૦૦ શેરે ૧૬૦૦ બદામને ભાગી.

૬. ઉપરની પાંચમી રીત પ્રમાણે બે બદામનું શેર પડ્યું, ત્યારે શેરના અધોળ ૧૬ થી બે બદામની વીરાવાસી બત્રીસને ભાગતાં એક અધોળની બે વીરાવાસી આવી.

૭. આનાની બદામ ૧૦૦ ને ખાંડીના મણ ૨૦ થી ભાગતાં એક મણની પાંચ બદામ આવેછે.

૮. આનાની વીરાવાસી ૧૬૦૦ ને ખાંડીના ૮૦૦ શેરે ભાગ્યાથી શેરની બે વીરાવાસી આવેછે.

૯. આનાની બદામ ૧૦૦ વડે ખાંડીના શેર ૮૦૦ ને ભાગતાં એક બદામનું ૮ શેર આવેછે.

૧૦. ખાંડીના શેર ૮૦૦ છે તે રૂપિઆના ૬૪ ફદીઆના સાડાબારગણા બગાવર છે. મણના શેર ૪૦ તેટલા ફદીઆં મણના, એટલે ૧૦ આના ને ફદીએ શેર હોય તો ને બે ફદીએ તો ૨૦ આના, તેમ આગળ પણ.

૧૧. મણના ૪૦ શેરના ૪૦ આનાના સા રૂપિઆ મણને માથે થાયછે. અને તેના વીરાગણા એટલે વીરો અઢીએ પચાસ રૂપિઆ ખાંડીને માથે પડેછે.

મોટા હારાનાં લેખાંની ફૂચીઓનાં કારણ.

૧. એક રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ એણે એક મણના શેર ૪૦ ને ભાગતાં સવા દોકડાનું અધશેર આવેછે, પણ મોટા હા-

દાખલા.

૧. ૧૫ રૂપિયે હારો તો એક રોરની શી કીમત ?
દો. બ. વી.
જવાબ. ૧૫૫ ૦૫ ૧
૨. સવાછવીસ રૂપિયે હારો તો એક આનાનું કેટલું ?
જવાબ. ૨ રોર.

ભારનાં લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિયે ભાર તેટલા આનાનું દોઢમણ.
૨. જેટલે રૂપિયે ભાર તેથી સવાગણે દોઢે ૧૨ રોર ને તેટલા ફદીઆનું પંદર શેર.
૩. જેટલે રૂપિયે ભાર તેથી આઠગણી પાંચમે મણ અને તેટલી પાંચનું પાંચ રોર.
૪. જેટલે રૂપિયે ભાર તેથી સવાગણી બદામે પોણો રોર અથવા તેટલી બદામે શેર ૦૫ ૪ રૂપિયા ભાર.

દાખલા.

૧. ચાળીસ રૂપિયે ભાર તો અધમણ ને ચાર રોરની શી કીમત ?
જવાબ. ૧ રૂપિયા.
૨. સાડીસડસઠ રૂપિયે ભાર તો ચાર રૂપિયા અને સાડા ત્રણ આનાનું કેટલું ?
જવાબ. ૧૫ મણ.

ગાલ્લીનાં લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિયે ગાલ્લી તેટલા આનાનું ૭૫ રોર અથવા પોણાબે મણ ને પાંચ રોર.
૨. જેટલે રૂપિયે ગાલ્લી તેટલા દોઢાનું ૧૨ રોર, તેટલાં ફદીઆનું ૧૮૫૫ રોર.

રાના મણુ ૨૧ છે, ત્યારે એકવીસ ગણું વધારે આવવું જોઈએ, એટલે એકવીસ અર્ધું સાડાદરા રોર એક સવાયાનું આવ્યું.

૨. એક રૂપિઆના ૧૬ આનાએ એક મણુના ૪૦ રોરને ભાગતાં એક આનાનું અઢીરોર આવશે. પણ હારાનાં ૨૧ મણુ છે. માટે એકવીસ ગણું એટલે એકવીસ અઢીઉં સાડી આવન રોર એક આનાનું થયું.

ભારનાં લેખાંની કૂચીએનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના આના ૧૬ એણે ભારના મણુ ૨૪ ને ભાગ્યાથી એક આનાનું દોઢમણુ આવવું જોઈએ.

૨. રૂપિઆના સવા દોઢડા ૮૦ થી ભારના મણુ ૨૪ને રોર ૯૬૦ ને ભાગતાં એક સવા દોઢડાનું બાર રોર આવેછે.

૩. રૂપિઆની પાઠ ૧૯૨ ને ભારના ૨૪ મણુ ભાગતાં મણુને માથે આઠ પાઠ આવેછે. ને આઠ પાઠએ મણુના ૪૦ રોરને ભાગતાં એક પાઠનું પાંચ રોર આવેછે.

૪. માણીમાં અઢીગણી બદામ પોણોરોર આવેછે. પણ માણીકરતાં ભારનું તોલ બમણું છે, તેથી એટલા ગાં રોરની કીમત અર્ધી, એટલે ૧૧ બદામ આવવી જોઈએ.

ગાંધીનાં લેખાંની કૂચીએનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના ૧૬ આનાએ ગાંધીના મણુ ૩૦ને ભાગ્યાથી એક આનાનું પોણામે મણુ ને પાંચ રોર આવશે.

૨. રૂપિઆના ૧૦૦ દોઢડાએ ગાંધીના મણુ ત્રીસના રોર ૧૨૦૦ ને ભાગતાં એક દોઢડાનું ૧૨ રોર આવેછે.

૩. જ્યેષ્ઠ રૂપિયે ગાંધી તેટલી બદામનું પોણું શેર.
૪. જ્યેષ્ઠ આને ગાંધી તેટલી બદામનું ૧૨ શેર તથા તેટલી વીરાવાસીનું પોણું શેર.
૫. જ્યેષ્ઠ રૂપિયે ગાંધી તેટલા મેંકડાના શેર જ્યેષ્ઠ દોકડે મણુ.
દાખલા.
૧. સાડીત્રેવીસ રૂપિયે ને ત્રણ આને ગાંધી તો એક શેરની શી કીમત ?
દો. બં. વીં.
જવાબ. ૧૩૩— ૩૩— ૧૧
૨. પચીસ રૂપિયે ગાંધી તો એક આનાનું કેટલું ?
જવાબ. ૩ શેર.

બેડીઆનાં લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જ્યેષ્ઠ રૂપિયે બેડીહં તેથી અર્ધ આને મણુ.
૨. જ્યેષ્ઠ રૂપિયે બેડીહં તેથી સવાગણુ દોકડે ૧૧ શેર.
આને તેટલાં કૂચીઆનું અર્ધમણુ.
૩. જ્યેષ્ઠ રૂપિયે બેડીહં તેથી સવાગણુ બદામ શેર.
૪. જ્યેષ્ઠ રૂપિયે બેડીહં તેથી સવાગણુ વીરાવાસીએ અગ્રોળ.
૫. જ્યેષ્ઠ આને બેડીહં તેથી સવાગણુ વીરાવાસીએ શેર.
દાખલા.
૧. બાવીસ રૂપિયે બેડીહં તો મણુની શી કીમત ?
જવાબ. ૧૩૩
૨. ત્રીસ રૂપિયે બેડીહં તો શેરનું શું બેસશે ?
જવાબ. ૨૧ દો. ૧૩૩ બં.
૩. સોળ રૂપિયે બેડીહં તો બે મણુનું શું પડશે ?
જવાબ. ૧ કૂચીઓ.

૩. ગાંધીના રોર ૧૨૦૦ ને રૂપિયાની બદામ ૧૬ થી ભાગતાં એક બદામનું પોણું રોર આપું.

૪. એક આનાની બદામ ૧૦૦ એ ગાંધીના રોર ૧૨૦૦ ને ભાગતાં એક બદામનું ૧૨ રોર આવેછે. એ ઉપરથી પોણુંરોરનું બાણું.

૫. રૂપિયાના ૧૦૦ દોકડાને ગાંધી ઉપરથી મણું કરવાને માટે ૩૦ થી ભાગવા જોઈએ, પણ માડસાતનો પા આ-વડતો હોય તો એ ભાગાકારની જરૂર નહિ.

બેડીઆનાં લેખાંની કૂચીઓનાં કારણ.

૧. બેડીઆના મણ ૩૨ એણે રૂપિયાના આના ૧૬ ને ભાગતાં મણની કીમત અર્ધો આનો આવેછે.

૨. રૂપિયાના સવા દોકડા ૮૦ એથી બેડીઆના મણ ૩૨ ના રોર ૧૨૮૦ ને ભાગતાં એક સવા દોકડાનું ૧૬ રોર આવશે.

૩. બેડીઆના રોર ૧૨૮૦ એથી રૂપિયાની બદામ ૧૬૦૦ ને ભાગતાં એક રોરને માથે સવા બદામ પડશે.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીત પ્રમાણે એક રોરને માથે સવા બદામ પડેછે. ત્યારે રોરના અધોળ ૧૬ થી સવા બદામની વીરાવાસી ૨૦ ને ભાગતાં એક અધોળની કીમત સવા વીરાવાસી આવશે.

૫. આનાની બદામ ૧૦૦ ની વીરાવાસી ૧૬૦૦ ને બેડી-આના રોર ૧૨૮૦ એ ભાગતાં રોરની કીમત સવા વીરાવાસી આવશે.

સોનાનાં તથા રૂપાનાં લેખાંની કૂચીઓ.

તોલા લેખે.

૧. જોડલે રૂપિયે તોલા તેથી અર્ધે રૂપિયે ગદીઆણો.
૨. જોડલે રૂપિયે તોલા તેથી અર્ધે આને વાલ.
૩. જોડલે રૂપિયે તોલા તેથી અમણી પાઠએ રતી.
૪. જોડલે રૂપિયે તોલા તેથી અર્ધી પાઠએ મગ.

દાખલા.

૧. સાડેઆદાર રૂપિયે તોલા તો એ વાલનું શું પડશે ?
જવાબ. ૩૧)=૥ આના.
૨. સવાપંદર રૂપિયે તોલા તો એક રતીનું શું ?
આના. પાઠ.
જવાબ. ૦)=૥ ૦૦
૩. ચૌદ રૂપિયે તોલા તો એ મગની શી કીમત ?
આનો. પાઠ.
જવાબ. ૧ ૨

ગદીઆણા લેખે.

૧. જોડલે રૂપિયે ગદીઆણો તેડલે આને વાલ.
૨. જોડલે રૂપિયે ગદીઆણો તેથી ચોગણી પાઠએ રતી.
૩. જોડલે રૂપિયે ગદીઆણો તેડલી પાઠએ મગ.
૪. જોડલે આને ગદીઆણો તેથી ૬૧ ગણી બદામે અથવા પોણી પાઠએ વાલ.
૫. જોડલે આને ગદીઆણો તેડલી પા પાઠએ રતી.
૬. જોડલે દોઢે ગદીઆણો તેડલી બદામે વાલ.

દાખલા.

૧. સાડેઆદ રૂપિયે ગદીઆણો તો દોઢ વાલનું શું ?
જવાબ. ૩ ૦૦ ૦૦ આનો.

સોનાનાં તથા રૂપાનાં લેખાંની કૂચી- ઓનાં કારણ.

તોલા લેખે.

૧. તોલાના ગદીઆણા બેએ એક રૂપિઆને ભાગતાં ગદીઆણાની કીમત અર્ધી રૂપિઆ પ્રમાણે આવશે.

૨. તોલાના વાલ ૩૨ વડે રૂપિઆના આના ૧૬ ને ભાગતાં એક વાલને માથે અર્ધો આનો આવેછે.

૩. ઉપરની પીજી રીત પ્રમાણે વાલની કીમત અર્ધો આનો એટલે ૬ પાઈને વાલની રતી ૩ એણે ભાગતાં એક રતી બે પાઈએ પડી.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીત પ્રમાણે રતીને માથે બે પાઈ આવી ત્યારે રતીના મગ ૪ એણે બે પાઈને ભાગતાં એક મગની અર્ધી પાઈ આવેછે.

ગદીઆણા લેખે.

૧. રૂપિઆના ૧૬ આનાએ ગદીઆણાના વાલ ૧૬ ને ભાગતાં આને વાલ પડેછે.

૨ પહેલી રીત પ્રમાણે આને વાલ પડ્યો, ત્યારે એક આનાની પાઈ ૧૨ ને વાલની ૩ રતીએ ભાગતાં રતી ૪ પાઈએ પડેછે.

૩. પીજી રીત પ્રમાણે એક રતી ૪ પાઈએ પડી, ત્યારે રતીના મગ ૪ એણે ચાર પાઈને ભાગતાં એક પાઈએ મગ પડેછે.

૪. ગદીઆણાના ૧૬ વાલે આનાની ચાર પાઈને ભાગતાં વાલ એકની પોણી પાઈ આવશે.

૫. ઉપરની ચોથી રીત પ્રમાણે વાલની પોણી પાઈ આવી,

૨. સવાઈ રૂપિએ ગદી આણું તો બે રતીનું શું ?
જવાબ. ૩૦) ૨ પાઈ.
૩. સાત રૂપિએ ગદી આણું તો એક મગનું શું ?
જવાબ. ૦૧ આનો ૧ પાઈ.

જમીનનાં લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ વીધું તેથી પાંચગણે દોકડે વસો.
  ૨. જેટલે રૂપિએ વીધું તેથી પાંચગણે દોકડે અથવા એક રેશે કાઠી અથવા વીરાવાસી.
  ૩. જેટલે આને વીધું તેથી પાંચગણી બદામે વસો.
  ૪. જેટલે આને વીધું તેથી પાગણી બદામે કાઠી.
  ૫. જેટલે રૂપિએ વસો તેથી પાંચગણે દોકડે કાઠી.
  ૬. જેટલે આને વસો તેથી પાંચગણી બદામે વીરાવાસી.
- દાખલા.

૧. સાડેચાર રૂપિએ વીધું તો બે વસાનું શું પડશે ?
જવાબ. ૩૦ આ ૦ દો ૦
૧ = ૧૧
૨. સવાસાત રૂપિએ વીધું તો ત્રણ વીરાવાસીનું શું પડશે ?
દો ૦ બ ૦
જવાબ. પા ૩
૩. ચાર રૂપિએ વીધું તો સવા વસાનું શું પડશે ?
જવાબ. ૩ ૦
૪. છ રૂપિએ વીધું તો દોઢ કાઠીનું શું બેસે ?
જવાબ. ૨૧ દોકડા.
૫. પાંચ રૂપિએ વસો તો બે કાઠીનું શું બેસરો ?
જવાબ. ૩ ૦૧
૬. આઠ રૂપિએ વસો તો સવા કાઠીની શી કીમત ?
જવાબ. ૩ ૦૧

ત્યારે વાલની ૩ રતીએ પોણી પાઇને ભાગતાં, એક રતી પા પાઇએ પડી.

૬. ગદીઆણાના વાલ ૧૬ એણે દોકડાની બદામને ભાગતાં એક બદામે વાલ પડ્યો.

જમીનનાં લેખાંની કૂચીઓનાં કારણ.

એક રૂપિઆના દોકડા ૧૦૦ ને વીધાનાં ૨૦ વસાએ ભાગતાં વસાને માથે પાંચ દોકડા પડે.

૨. એક વીધાના વસા ૨૦ ને વસા એકની વીરાવાસી ૨૦ એ લેખે વીધાની કાઠી અથવા વીરાવાસી ૪૦૦ ને રૂપિઆના ૪૦૦ પા દોકડા અથવા રેરો ભાગતાં એક પા દોકડે અથવા રેરો એક કાઠી આવશે.

૩. આનાની બદામ ૧૦૦ ને વીધાના ૨૦ વસાએ ભાગતાં એક વસો ૫ બદામે પડે.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીત પ્રમાણે વસાને માથે પાંચ બદામ આવી ત્યારે પાંચ બદામને વસાની કાઠી વીરો ભાગતાં વીરાવાસી પા બદામે પડે.

૫. વસાની ૨૦ વીરાવાસીએ રૂપિઆના દોકડા ૧૦૦ ને ભાગતાં એક વીરાવાસીના પાંચ દોકડા આવશે.

૬. આનાની બદામ ૧૦૦ ને વસાની ૨૦ વીરાવાસીએ ભાગતાં એક વીરાવાસીની ૫ બદામ આવશે.

સેંકડાનાં લેખાંની ક્રૂચીઓ.

૧. જોલે રૂપિયે સેંકડો તેજલે દોકડે નંગ.
૨. જોલે આને સેંકડો તેજલી બદામે નંગ.
૩. જોલે ફદીએ સેંકડો તેથી પાગણી બદામે નંગ.

દાખલા.

૧. અઢી રૂપિયે સેંકડો તો ૪ નંગનું શું પડશે ?
જવાબ. ૧૦ દોકડા.
૨. પાંચ આને સેંકડો તો ૭ નંગનું શું બેસે ? દો. બ.

જવાબ. ૨ ૩

કોડીના હિસાબની ક્રૂચીઓ.

૧. જોલે રૂપિયે કોડી તેથી પાંચગણે દોકડે નંગ.
૨. જોલે આને કોડી તેથી પાંચગણી બદામે નંગ.
૩. જોલે ફદીએ કોડી તેથી સવાગણી બદામે નંગ.

દાખલા.

૧. સાત રૂપિયે કોડી તો ૨ નંગનું શું બેસે ?
૩. દો.
જવાબ. બા ૨૦
૨. સાડેતવ આને કોડી તો ૪ નંગનું શું બેસે ?
દો. બ.

જવાબ. ૧૧૧૧. ૨.

સેંકડાનાં લેખાંની ફૂચીઓનાં કારણ.

૧. સેંકડાના નંગ ૧૦૦ ને રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાએ ભાગતાં એક દોકડે નંગ પડ્યું.
  ૨. આનાની બદામ ૧૦૦ ને સેંકડાના ૧૦૦ નંગે ભાગતાં બદામે નંગ પડ્યું.
  ૩. ફદીઈં એટલે પા આનો ને એની બદામ ૨૫ ને સેંકડાના ૧૦૦ નંગે ભાગતાં પા બદામે નંગ પડ્યું.
-

કોડીનાં લેખાંની ફૂચીઓનાં કારણ.

૧. કોડીના ૨૦ નંગે રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાને ભાગ્યાથી એક નંગના પાંચ દોકડા આવ્યા.
૨. કોડીના નંગ ૨૦ વડે આનાની ૧૦૦ બદામને ભાગતાં એક નંગ પાંચ બદામે પડ્યું.
૩. ફદીઈં એટલે પા આનાની બદામ ૨૫ ને કોડીના ૨૦ નંગે ભાગતાં એક નંગ સવા બદામે પડ્યું.

લૂગડાંના લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિયે ગજ તેટલા આનાની દોઢ તસુ.
૨. જેટલે રૂપિયે ગજ તેથી આઠગણી પાઈએ તસુ.
૩. જેટલે આને ગજ તેથી અર્ધી પાઈએ તસુ.

દાખલા.

૧. દોઢ રૂપિયે ગજ તો ત્રણ તસુનું શું?

જવાબ. ૩ આના

ખડ એટલે ધાસ, નઢીઆં વગેરે ૧૦૦૦ ની ગણતરીથી વેચાયછે તેનાં લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિયે હજાર તેથી દશગણે દોકડે ૧૦૦.
૨. જેટલે રૂપિયે હજાર તેટલે દોકડે દશ, તેટલે રેશ અથવા પા દોકડે રા ને તેટલી બમણી બદામે ૧૧.
૩. જેટલે આને હજાર તેટલી બદામે દશ ફદીઆની ૧ પૂ-
જી હોયતો ૧પા= હજાર પડે તે યાદ રાખવું, પછી ફદીઆની
જેટલી પૂજી કહી હોય, તેટલી પૂજીએ સાડા પંદર ને એ આના-
ને ભાગ્યાથી જેટલા રૂપિયા આવે તેટલાએ હજાર પડે.

દાખલા.

૧. સવાપાંચ રૂપિયે હજાર ધાસ અથવા ખડ છે તો ૧૦ પૂજીનું શું બેસે?

જવાબ. પા દોકડા.

લૂગડાંના લેખાંની કૂચીઓનાં કારણ.

૧. ગજના ચોવીસ તસુને રૂપિઆના ૧૬ આને ભાગતાં એક આનાની દોઢ તસુ આવી.
૨. ગજના ૨૪ તસુએ રૂપિઆની ૧૯૨ પાંચને ભાગતાં એક તસુની આઠ પાંચ આવી.
૩. ગજના ૨૪ તસુએ આનાની બાર પાંચને ભાગતાં અર્ધી પાંચએ તસુ પડી.

ખડ એટલે ઘાસ, નળીઆં વગેરેનાં લેખાંની કૂચીઓનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાને હજારના દરા સેંકડે ભાગતાં એક સેંકડાના દરા દોકડા આવેછે.
૨. રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાએ એક હજારને ભાગતાં એક દોકડાના દરા આવશે. ખીજું તે ઉપરથી સમજવું.
૩. આનાની ૧૦૦ બદામે હજારને ભાગતાં એક બદામના દરા આવશે.

વ્યાજ ગણવાની રીત.

૧. રૂપિયાનો ને મહિનાનો જે ગુણાકાર આવે તેને સર કહેછે.
૨. દલાડ કલ્પા હોયતો તે વડે રૂપિયાને ગુણીને જમણી બાજુનો છેલ્લો આંકડો કાઢીને બાકી રહેલા આંકડે ત્રણે ભાગ લેવો. ભાગાકાર આવે તે સર જાણવો, અથવા સાડાસાતનો પા આવડતો હોય તો તે પ્રમાણે એ ગુણાકારની રકમનો જે આંકડો આવે તે સર જાણવો. ઉપર પ્રમાણે આંકડો કાઢવાની તથા ત્રણે ભાગવાની જરૂર નહિ.
૩. સેકડે મહિનાનું એક ટકા પ્રમાણે વ્યાજ હોય તો સર આવે તેટલા દોકડા વ્યાજ જાણવું. દોકડાની રકમ મોટી થઈ હોય તો જમણા હાથ ઉપરના બે આંકડા દોકડા સમજી બાકી રહે તે રૂપિયા જાણવો.
૪. સેકડે એક આના જેવે વ્યાજ હોય તો આવેલા સર જેટલી બદામો જેટલું વ્યાજ થયું જાણવું.

વ્યાજનો ભાવ એક ટકાથી ઓછો વધ- તો હોયતો તે મુજબ ગણવાની રીત.

૨૧ પ્રમાણે વ્યાજ. ટકા પ્રમાણે જેટલા દોકડા આવ્યા હોય તેના.

૦)- પાના પા કરવા.

૦)= પાના અર્ધી કરવા.

)≡ પાના પોણા.

૧ પા.

૧- પાનું સવાયું.

૧= પાનું દોડું અથવા અર્ધાનું પોણું.

- ૦૩ પાના પાનું પોણું મેળવવું.
 ૦૪ અર્ધી.
 ૦૫-પોણાનું પોણું.
 ૦૬-અર્ધાનું સવાયું.
 ૦૭-અર્ધામાં તેના પોણાનું અર્ધ મેળવવું.
 ૦૮ પોણું.
 ૦૯-પોણામાં પાના પાનું મેળવવું.
 ૧૦-અર્ધામાં તેનું પોણું મેળવવું.
 ૧૧ પોણાનું સવાયું.
 ૧૨ સવાયું.
 ૧૩ દોડું.

દાખલા.

૧. પંદર રૂપિયા ૧૦ મહિના રહ્યા, વ્યાજનો ભાવ ૦૧૧ ટકા પ્રમાણે, શું વ્યાજ થશે? જવાબ. રૂ. ૧) =
 ૨. બાર રૂપિયા સાત દિવસ રહ્યા, વ્યાજનો ભાવ અર્ધી ટકા પ્રમાણે, શું વ્યાજ થશે? દો. બ.
 જવાબ. ૧૧ રા આશરે.
 ૩. સવાઆઠ રૂપિયા ૧૬ દિવસ રહ્યા, ટકા પ્રમાણે શું વ્યાજ થશે? દો. બ.
 જવાબ. ૪૧ રા આશરે.

વારોવારીકું એટલે નાણાવટીની રીતે કાઠવાનું વ્યાજ.

ખાતામાં જમે ઉધાર રકમો હોય છે તેનું વ્યાજ કાઠવા સારૂ ખાતાં પ્રમાણેજ મથાળું દોરીને તેમાં વ્યાજ એટલું વધારે લખવું. જમે ઉધારની રકમો જમે ઉધારમાંજ લેવી પણ

ખાતામાં માથે આંકડો ભરેછે, તેમ ન ભરતાં લીટીને આરંભે રૂ કરીને રકમ લખીને દહાડાવાર લખવો.

ભારે રકમ હોય તેના પેટામાં હલકી રકમને વળી લખવી. તે એટલી રકમો સૂધી કરવું કે, મોટી રકમનું પેટું ભરાય, ને જે પેટામાં છેલી રકમ અગામર સમાતી ન હોય, તો જેટલા આંકડા સમાય તેટલા લખીને તે પાછો અસલ રકમના પેટામાં લેવો, એવી રીતે જરૂર ઉધારમાં છેવટ સૂધી કરતાં જવું. અને છેવટ બાકી રહે તે જે જમ્મેમાં હોય તો ત્યાં દેવો, એમ લખવું. ને ઉધારમાં હોયતો, લેણા કરી ઉધારમાં લખવો.

પ્રથમ બે રકમોમાંથી જે રકમ પહેલી તેરીખની હોય તે દિવસથી ખીજી રકમની તેરીખ સૂધી, તિથિઓ પ્રમાણે મહિના તથા દિવસો નક્કી કરવા, જેટલા મહિના થાય તેટલાના મહિને અર્ધા દિવસ લેખે જે દહાડા નક્કી થાય તે મહિના ઉપરના દિવસના આંકડામાંથી આદ્યતાં બાકી જેટલા દિવસ રહે, તેટલા દિવસ લગભગ તે મહિના ઉપર આવશે એમ આશરે જાણવો, પણ તે નક્કી કરવા માટે આવેલા મહિનાનાં પખવાડિયાં જેટલા વાર આગલી તેરીખના વારથી ગણતાં છેલ્લા જે વાર આવે તેની જોડના વારથી પાછલી તેરીખના વાર સૂધી ગણવું, પણ છેલ્લા વાર માહે લેવો નહિ. તે અંતે સૂધી ગણવો કે મહિના ઉપર દહાડાનો આશરો નક્કી કર્યો છે, તેની લગભગ આવી રહે. જેમ કારતક શુદ્ધ ૬ વાર રાનેઉથી ભાદરવા વદી ન) વાર બુધ સૂધી તિથિઓ પ્રમાણે ગણીને મહિને અર્ધા દિવસ લેખે કાપેથી સાડાદશ મહિના ને ચાર દિવસ થાયછે. હવે સાડાદશ મહિનાનાં ૨૧ પખવાડિયાં જેટલા વાર પહેલી તારીખના રાતિવારથી ગણતાં છેલ્લા પખવાડિયાંનો છેલ્લા વાર રાતિ આવશે તેની જોડના રતિવારથી, પાછલી તેરીખના બુધવાર સૂધી ગણતાં ઉપરના ચાર દિવસ આવી રહેછે, તે ઊપલા દિવસની સાથે મળી રહેછે.

એવી રીતે ગણીને જે માસ દિવસ થાય તે જે તરફ આગલી તેરીખની રકમ હોય તે તરફ લખવા. હવે આગલી તેરીખવાળી રકમ પાછલી તેરીખવાળી રકમના પેટામાં પડી હોય તો ફક્ત તે પેટાનીજ રકમની લીંટીને છેડે આગળ પાને ૩૬ મે કાઢેલા વ્યાજમાં માંડ્યા છે, તે રીતે લખવા. અથવા તે રકમનું પેટું પૂરવા પાછલી તેરીખની રકમમાંથી જેટલા ભાગ લીધા હોય તે ઉપર લખવા.

મુદત ઉપરથી સર ગણવાની રીત વ્યાજમાં આગળ લખેલી છે. ને તેજ રીત અહિંઆ બરાબર લાગુ પડેછે, તેથી આ ટેકાણે ફરી લખી નયા.

રકમને છેડે જે માસ દિવસ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે લખ્યો હોય તો તે રકમને માથે સર લખવો નેજો પેટાની રકમ ઉપર માસ, દિવસ આવેલા હોય તો તેને માથે સર લખવો. પછી સર્વે પેટાના સરનો સર્વાળો લેઈ મુખ્ય રકમને માથે ચઢાવવો.

જમના સરનો સર્વાળો જમે માં લેવો ને ઉધારના સરનો સર્વાળો ઉધારમાં લેવો. જે જમે ઉધારનું એક જાતનું વ્યાજ હોય તો વધારે સરમાંથી એછા સર બાદ કરવો.

તારીજ

સંવત ૧૮૮૮ ની.

જ

ઉ

ઉપર લખ્યા પ્રમાણે તારીજ દોરીને જમે કે ઉધારમાંની જે તરફ મુદત બાકી રહી હોય તે તારીજમાં તેજ તરફ લખવી ને તે લીંટીમાં બાકી મુદત જમે પાસે હોય તો દેવા, અને ઉધાર પાસે હોય તો લેણા એમ લખવું.

જે સર બાકી હોય તે તારીજમાં જેણી તરફની સરની રકમ જાણી હોય તેણી તરફ લખવો ને એટલા દર સેકડે દર મહિને ટકાને ભાવે દોકડા થયા, એમ જાણવું. હવે ભાવ વધારે આ-

છો હોય તો, વ્યાજની રીતમાં કોડા પાડીને રીત લખી છે તે પ્રમાણે ગણીને તેના રૂપિઆ કરીને વ્યાજની લીંટીને માથે ચઢાવવા.

. જો જમ ઉધારનું વ્યાજ જુદા જુદા ભાવનું હોય તો આગળ કહેલી રીત પ્રમાણે જમ ઉધાર બંને તરફ વ્યાજના આંકડા માથે જુદા જુદા ભરવા.

તારીજના જમ ઉધારની બાકી કાઢતાં લેણું કે દેવું જે નીકળ્યું હોય તે પ્રમાણે તે નવા વર્ષમાં ખાતું પાડીને લખવું.

આ ઉપર લખેલી રીત નાણાવટી વગેરે લોકોમાં ઘણી મુદત થયાં ચાલતી આવી છે, તથા હાલમાં પણ ચાલે છે. પણ એ રીતે વ્યાજ કાઢવામાં લંબાણ બહુ થાય છે, તથા રકમો પેટામાં નાંખવી તથા કાઢવી એથી એવી ગૂંચવાણ પડે છે કે, કાચી બુદ્ધિવાળાને ઝટ લેઈને સમજ પડવી મુશ્કિલ થઈ પડે છે. એ માટે એ ચાલતી રીત લખીને હવે ખીજ એક સહેલી રીત નીચે લખવામાં આવે છે. તેમાં સર તથા મહિનાના આંકડા મોટા આવે તો ખરા, પણ લંબાણ ઓછું થઈ, એ નવી રીતે વ્યાજ કાઢનારને સહેલું પડશે એવું લાગે છે.

જેટલી રકમો ખાતામાં જમ ઉધાર હોય તેટલી રકમો ફરીને વ્યાજ કાઢવા માટે ઉતારવી તેમાં તફાવત એટલોજ કે, ખાતામાં રકમોનો આંકડો માથે ચઢાવવો, અને આમાં લીંટીની માંહે લેવો. ને જમ ઉધારમાંની એકેક રકમની તેરીખથી આસો વદ.૧) ને જે વાર હોય ત્યાંજથી અથવા ખીજ જે કોઈ તેરીખ જ્ઞાતી નકી કરવું હોય ત્યાંજથી માસ તથા દિવસ જાપલી રીતમાં કહ્યા પ્રમાણે નકી કરીને તે તે રકમને છેડે લીંટીમાં લખવા ને તેમાં તે છેલો દિવસ લેવો ને તે રકમના રૂપિઆ તથા એ માસ વગેરે ઉપરથી જે સર નકી થાય તે માથે ચઢાવવો. પછી બાકીનું ઉપરની રીતમાં કહ્યા પ્રમાણે કરીને બાકી નવા વરસના ખાતાને સાફ નકી કરવી. આ રીત પ્રમાણે વ્યાજ પૃષ્ઠ ૩૭

મે કરી બતાવ્યું છે, પણ આપવા લેવાના બ્યાજનો ભાવ સરખો હોય તોજ આ રીતે થઈ શકેછે. નહિ તો ઊપલી રીત પ્રમાણે કરવું.

કાઠીઆવાડ તથા ગુજરાતમાં ફેટલેએક ઠેકાણે વાર વિના ગણેછે. ત્યાં તિથિએ પ્રમાણે મહિના તથા દિવસ ગણીને મહિને અર્ધા દિવસ લેખે કાપી નાંખેછે. એમાં જરા બૂલ રહી હોય તો વાર ગણવાની રીત પ્રમાણે નક્કી કરતા નથી.

વારેવારીઆં બ્યાજ કાઢવાને માટે રકમેળું ખાતું.

પરી. દેવરાજ અમરસોનું ખાતું સંવત ૧૯૧૦ નું.

જ	ઉ
૫૦૦) માગરા વદ ૫ વાર ભોમે.	૬૦૦) કારતક શુદ્ધ ૨ વાર ગરેઉ.
૩૦૦) પોરા શુદ્ધ ૧૫ વાર શનેઉ.	૧૨૦) માગરા વદ ૮ વાર શુકરે.
૮૫૦) ફાગણ વદ ૭ વાર ભોમે.	૪૦૦) ફાગણ શુદ્ધ ૧૫ વાર ભોમે.
૮૦) અશાઢ વદ ૩ વાર બુધે.	૯૦) અશાઢ વદ ૬ વાર શનેઉ.
૧૫૦૦) આસો વદ ૭ વાર શુકરે.	
૨૮૩૦	૧૨૧૦
૧૬૨૦) બાકી દેવા સંવત ૧૯૧૧ ના કારતક શુદ્ધ ૧ વા ૦ રવેઉ.	૧૬૨૦) બાકી દેવા આસો વદ ૫) વાર શનેઉ.
૨૮૩૦	૨૮૩૦

જા	વ્યાજ	સંવત ૧૯૧૦ ની સાલનું.
૦ રૂ ૫૦૦)	માગશર વદ ૫ ભોમે.	૧૦૨ ડા રૂ ૬૦૦) કારતક શુદ્ધ ૨ ગરેઉ.
૧૫૭ રૂ ૩૦૦)	પેરા શુદ્ધ ૧ રાનેઉ.	૭૮૩ રૂ ૫૦૦) માસ ૧૧૨ ૨૪૦) રૂ ૧૦૦) માસ ૨) ૧૨
૦ રૂ ૧૦૦)	દી. ઉ.	૧૦૨ ડા
૦ રૂ ૧૨૦)	દી. ઉ.	
૧૫૭ રૂ ૮૦)	માસ ૧૧૧૪	૮૮) રૂ ૧૨૦) માગશર વદ ૮ શુક્રે. દી. ૨૨
૧૫૭		૭૪૧૧૩ રૂ ૪૦૦) ફાગણ શુદ્ધ ૧૫ ભોમે.
૧૩૪૧૩ રૂ ૪૫૦)	ફાગણ વદ ૭ ભોમે.	૦ રૂ ૮૦) દી. જ.
૦ રૂ ૩૨૦)	દી. ઉ.	૭૪૧૧૩ રૂ ૩૨૦) દી. ઉ.
૩૪૮) રૂ ૬૦)	માસ ૩૧૧૧	૭૪૧૧૩
૨૮૧૧૧૩ રૂ ૪૦)	માસ ૭) ૫	૩ ૬૦) અશાઢ વદ ૬ રાનેઉ. દી. જ.
૧૩૪૧૧૩		
૨૭૨) રૂ ૮૦)	અશાઢ વદ ૩ બુધ. માસ ૩) ૧૨	બાકી રૂ ૬૨૦) સંવત ૧૯૧૦ ના આસો વદ ૧) રાનેઉ.
૪૫૦) રૂ ૧૫૦૦)	આસો વદ ૭ શુક્રે. દી. ૬	૦ રૂ ૪૦) દી. જ.
૧૫૧૪		૦ રૂ ૮૦) દી. જ.
૧૫૧૪		૦ રૂ ૧૫૦૦) દી. જ.
૫		૧૬૨૦
૧૧૮૬		
૩૨૮ બાકી સર ૧૧૮૬.		

તારીજ સંવત ૧૯૧૧ ના કારતક શુદ્ધ ૧ વાર રવેઉ.

૦ _____ ઉ _____

૧૬૨૦) મુદલ દેવા.

૧૧ ૧૪ વ્યાજનો સર ૩૨૮

ટકા વા લેખે.

૧૬૨૧૧૧૪

ઉપલું વ્યાજ આગળ કહેલી ટૂંકી રીત પ્રમાણે નીચે કરી ગણ્યું છે.

૦ _____ ઉ _____

૫૧૩૦) રૂ ૫૦૦) માગશર વદ ૫ ૭૦૬૦) રૂ ૬૦૦) કારતક શુદ્ધ ૨
ભોમે. માસ ૧૦) ૬ ગરેઉ. માસ ૧૧૧૮

૨૮૧૦) રૂ ૩૦૦) પોશ શુદ્ધ ૧૫ ૧૨૧૨) રૂ ૧૨૦) માગશર વદ ૮
રાનેઉ. મા. ૯) ૧૧ શુકરે. મા. ૧૦) ૩

૩૨૨૫) રૂ ૪૫૦) ફાગણ વદ ૭ ૨૯૬૦) રૂ ૪૦૦) ફાગણ શુદ્ધ ૧૫
ભોમે. મા. ૭) ૫ ભોમે. મા. ૭) ૧૨

૭૨) રૂ ૮૦ અશાઠ વદ ૩ ૨૯૭) રૂ ૬૦) અશાઠ વદ ૬
બુધે. મા. ૩) ૧૨ રાનેઉ. મા. ૩) ૯

૪૫૦) રૂ ૧૫૦૦ આસો વદ ૭

શુકરે. દી. ૯ ૧૧૫૨૬

૧૧૮૫૭

૫ _____

૧૧૫૨૬

૩૨૮

તારીજ ઉપર મુજબ.

ટુંકીના હિસાબ.

ટુંકીનો ભાવ કહેવાની એવી રીત છે કે, કુલાણ દેશાવરનો ૯૮) નો ભાવ છે. તો તેનું સમજવું ને ને ટૂંકાણે ભાવ કહ્યો ત્યાં રૂપિઆ ૯૮) ભરેતો કહેલા દેશાવર ઉપર રૂ ૧૦૦) ની ટુંકી

મળે. એ ટકા ઉપર ભાવ છે એમ ખોલેતો સમજવું કે ૩ ૧૦૨) ભરેલી ૩ ૧૦૦) ની હુંડી મળે. હવે આ ઉપરથી સમજાય છે કે ઉપર ભાવ હોય તો રૂપિઆ ભરી હુંડી કરાવનારને જુકસાન અને માંહે ભાવ હોય તો કાયદો જેટલા રૂપિઆની હુંડી કરાવીને તેના રૂપિઆ ફેટલા ભરવા એ કાઠવું સહેલ છે. પણ ગમે તેટલા રૂપિઆ ભરીને તેની હુંડીનો આંકડો નફા કરવો હોય તો એ ગણવું લગાર કદાચ પડે છે. હુંડી ઉપરથી હુંડીઆમણ થાય, તે આપવા લેવા માટે નફા કરવું હોય તો સેકડે જે ભાવ હોય તે પ્રમાણે ગણીને માંહે ભાવ હોયતો કાપી લેવા ને ઉપર ભાવ હોય તો ખીજા આપવા. જેમ ૩ ૫૦૦) હુંડી કરાવવી અને ભાવ ૨) ટકાનો છે, તો ૩ ૫૦૦) ઉપર ખીજા ૩ ૧૦) એટલે કુલ ૩ ૫૧૦) ભરવા પણ જો ૩ ૯૮) લેખે ભાવ હોય તો ૩ ૧૦) ૩ ૫૦૦) માંથી કાપીને બાકીના ભરવા.

હવે જો કદી ૩ ૫૦૦) ભરીને તેની હુંડી જે થાય તેટલી કરાવવી હોયતો ઉપરનો ભાવ એટલે ૨ ટકા લેખે હોય તે ૩ ૫૦૦) માંથી ૧૦) રૂપિઆ બાદ કરીને એ દેશનો વઠાવ ખે લેખે વીસ દોઢા થાય તે મેળવવા. પછી તે સર્વાળામાંથી વળી એ વીસ દોઢાનો વઠાવ ૪૦ દોઢા એટલે આશરે બા દોઢા બાદ કરવો, બાકી ૩ ૪૬૦) ૧લા દોઢા રહ્યા, એટલી હુંડી થશે. એ રીતે ભરવાના રૂપિઆમાં વઠાવ, વઠાવનો વઠાવ, તેનો વઠાવ ને પાછો તેનો વઠાવ જે જે થતો જાય તે વા-સકરતી ઘટાડતાં તથા વધારતાં જવું, એટલે પહેલીવાર બાદ કરવો, બીજીવાર મેળવવો, ત્રીજીવાર બાદ કરવો, એ રીતે કસર ન પડે ત્યાંલગણ કરતાં જવું. અથવા મેળવવાની રકમો ગખી બા-જુએ જુદી લખી તેના સર્વાળામાંથી બાદ કરવાની રકમો જ-મણે હાથ જુદી લખી તેમનો સર્વાળો બાદ કરવો. જેને આવા હિસાબનો ઘણો મહાવરો છે, એવા નાણાવટી તો ઉપરની રીત

પ્રમાણે નથી કરતા. તેઓ એક આંકડો આશરે ધારીને તેના ઉપર તેનો વઘાવ ચઢાવતાં તે એકંદર આંકડો જો અસલનાથી ઓછો હોયતો વળી વધારેલા ઉપર કાંઈક વધારેછે. ને તેનો વઘાવ પાછો વધારેછે. એમ કરતાં કરતાં અસલનો આંકડો આવી રહે ત્યાં સ્તંધી કરેછે. પણ ઘણો મહાવરો તેથી તે એવો આંકડો પહેલેથીજ વધારેછે કે, થોડી મહેનત તે નજી આંકડો માલુમ પડેછે. જો માંહે ભાવ, જેમ ૯૮) હોય તો વઘાવ, વઘાવના વઘાવ, તેનો વઘાવ. ને પાછો તેનો વઘાવ એ પ્રમાણે ચઢાવતાં જવું; એટલે હુંડીનો આંકડો નજી થશે. જેમ ૩૫૦૦) માથેનો માંહે વઘાવ ૨) ટકાલેખે ૩૧૦) વધારો તેમાં વળી ૧૦) નો વઘાવ ૩૨૦) વધારો, તેમાં વળી ૩૨૦) નો વઘાવ ૪૦) ફોકડા એટલે આશરે અર્ધો ફોકડો વધારો, એ રીતે કરતાં ૩૫૧૦) ૨૦૦ ફોકડાની હુંડી થશે.

• દાખલા.

૧. ૩૪૭૩૭) તથા ૩૬૩૨૮) એવીએ રકમો જોડી જુદી જુદી હુંડીઓ કરાવવી છે, તો તેના કેટલા રૂપિયા ભરવા? ભાવ ત્રણ ટકા લેખે, એટલે રૂપિયા ૧૦૩) ના ૩૧૦૦) ની હુંડી થાય.

૩૪૭૩૭

૬૩૨૮

૧૪૨) ૧૧

૧૮૯૧૧ ૯

૩૪૮૭૯) ૧૧ જવાબ.

૬૫૧૩૧૧ ૯ જવાબ.

૨. ઉપર પ્રમાણેજ પણ ભાવ ૩૯૭) લેખેછે, તો નાણાવટી-ને ત્યાં કેટલા કેટલા રૂપિયા ભરવા.

૩૪૭૩૭

૬૩૨૮

૫

૫

૧૪૨) ૧૧

૧૮૯૧૧ ૯

૩૪૫૯૪૧૧. ૧૪

૬૧૩૮) ૧૬

૩. નાણાવટીને ત્યાં રૂ ૪૭૩૭) તથા ૬૩૨૮) ભરીને એ બે રકમોની જીદી જીદી હુંડીઓ કરાવવાની છે. તો તે કેટલાની થશે? ભાવ ટકા ૩ લેએ.

સર્વાળાની. બાદ કરવાનો વટાવ.

$$\begin{array}{r}
 ૪૭૩૭ \quad ૧૪૨) ૧૧ \\
 ૪૧ \quad ૦) ૧૨૥ \\
 ૦) ૦૥ \\
 \hline
 ૪૭૪૧૧૥ \\
 ૫ \text{-----} \\
 ૧૪૨) ૨૩૥
 \end{array}$$

૬૫૬૯)૩ જવાબ.

બાદ કરવાનો વટાવ.

$$\begin{array}{r}
 ૬૩૨૮ \quad ૧૮૬૥ ૬ \\
 ૫૥ ૧૬૥ \quad ૦) ૧૭ \\
 ૦) ૦૥ \\
 \hline
 ૬૩૩૩૥ ૨૦ \quad ૧૬૦) ૧ \\
 ૧૬૦) ૧
 \end{array}$$

૬૧૪૩૥ ૧૬ જવાબ.

૪. ઉપર મુજબ પણ ભાવ રૂ ૬૭) લેએ.

$$\begin{array}{r}
 રૂ ૪૭૩૭ \\
 ૧૪૨) ૧૧ \\
 ૪૧ \\
 ૦) ૧૨૥ \\
 ૦૥
 \end{array}$$

જવાબ. ૪૮૮૩૥ ૦૥

$$\begin{array}{r}
 ૬૩૨૮ \\
 ૧૮૬૥ ૬ \\
 ૫૥ ૧૬૥ \\
 ૦) ૧૭ \\
 ૦) ૦૥
 \end{array}$$

૬૫૨૩૥ ૨૧ જવાબ.

ત્રિરાશિ રીત પ્રમાણે ઉપલા આંકડાના ઉપર ૪ શૂન્ય ચઢાવીને તેને જે ભાવ હોય તેથી ભાગતાં જે ભાગાકાર આવશે તેટલા દોકડા જાણવા. આ રીત પ્રમાણે, ઉપલા બે દાખલા નીચે ગણ્યા છે.

દાખલો ત્રીજો.

૧૦૩	ભાજકાંક.	૧૦૩
૪૫૯૬,૦૩		૬૧૪૩,૬૮૧૧
૪૭૩૭૦૦,૦૦	ભાગાકાર.	૬૩૨૮૦૦,૦૦
૬૧૭.....		૧૪૮.....
૧૦૨૦...	ભાજ્યાંક.	૪૫૦,.....
૬૩૦...		૩૮૦...
૩૦૦..		૭૧૦...
		૯૨૦...
		૯૬...
		૧૮૧૧

દાખલો ચોથો.

૬૭	ભાજકાંક.	૬૭
૪૮૮૩,૫૦૧		૬૫૨૩,૭૧
૪૭૩૭૦૦૦૦	ભાગાકાર.	૬૩૨૮૦૦૦૦
૮૫૭.....		૫૦૮.....
૮૧૦...	ભાજ્યાંક.	૨૩૦ ...
૩૪૦...		૩૬૦...
૪૬૦...		૬૬૦...
૫૦..		૧૧૦.
૧૧૧		૧૩

વચાવ ગણવાની રીત પણ હુંડીના હિસાબ પ્રમાણે છે. માટે જુદી લખી નથી.

મોતીના હિસાબની રીત.

તોલનું કોષ્ટક.	હિસાબ ગણવામાં આવેછે તે જાતનું કોષ્ટક.
૧૬ આનાની ૧ રતી.	૧૬ બદામનો ૧ દોકડો.
૨૪ રતીની ૧ ટાંક	૧૦૦ દોકડાનો ૧ ચવ-ટકો.
	૧૩૧૧ ટકાની ૧ રતી.
	૧૪ રતીની ૧ ટાંક.

એક માતીનો દાણો તોલમાં જેટલી રતી આવે, તેટલી રતીને ૧ ગામ ટકાએ ગુણીને ટકા કરતાં જે આવે તેને ચોવીસે ભાગ્યાથી આવેલા ભાગાકારને એક રતીના ચવ બાણવા. પછી તેને જેટલી રતી તોલ હોય તેટલે ગુણતાં જે આવે, તે એક દાણાના ચવ થયા. અગર એક કરતાં વધારે દાણા આગળ તોળ્યા હોય તો તે દાણાની સંખ્યાએ ભાગતાં જે આવશે, તેટલા ચવ એ બધા દાણાના થશે. પછી જો એક દાણાનું કરવું હોય તો વળી તેટલે દાણે તેનો ભાગ લેવો, એટલે તેટલા ચવ એક દાણાના થશે.

દાખલા.

૧. એક માતીનો દાણો તોલમાં ૮ રતી છે, તો તેના ચવ કેટલા થશે ?

$$\begin{array}{r}
 ૪ \\
 ૧ ગામ \\
 \hline
 ૨૪)૫૫ \\
 \hline
 ૨૪ \\
 \hline
 ૧૦૦ \\
 ૨૪)૧૦૦ \\
 \hline
 ૪-૪ \\
 \hline
 ૧૬ \\
 ૨૪)૬૪ \\
 \hline
 ૨૪૪
 \end{array}$$

ચવ. દો. બ.
 ૨૪ ૪ ગામ એક રતીને માથે.
 ૪
 ૬-૧૬૪-૩ જવાબ.
 નવ ચવ, સાડાસોળ દોઢા
 અને ત્રણ બદામ.

૨. પાંચ દાણા તોલમાં જા રતી છે તો તેના કેટલા ચવથરો ?

જા
૧૩૥
૯૧
૧૥
પા ૧૨૥
૨૪) ૧૦૩ ૧૨૥
૪૧-૧-૧૨૥
૧૦૦
૨૪) ૧૧૨૥
૪૧-૪૧
૧૬
૨૪) ૭૨
૩-૦

ચવ. દો. ૫.
૪ ૪૧ ૩
જા
૨૪૥
૨ ૧૨૥
૦ ૮૧૧
૧૧ ૨૧૧
૫) ૩૨) ૨૨૧૨૧

૬ ૧૬૧ ૦૧ જવાબ.
સવાઈ ચવ સાડી ઝોગણી-
સ દોકડા અને અર્ધી બદામ.

મુસારા એટલે પગારના હિસાબ.

જેટલા રૂપિયાનો મહિનો હોય તેવડે જેટલા દિવસનું કરવું હોય તેને ગુણીને તે ગુણાકાર ઉપર એક શૂન્ય ચઢાવીને તેને ત્રણે ભાગવા; ભાગાકાર આવશે તેટલા દોકડા જવાબ. અથવા ઊપલા ગુણાકાર જેટલા સેકડાને સાડસાતના પા પ્રમાણે ગણતાં જે સર આવે તેટલા દોકડા જવાબ. આ રીત પ્રમાણે જા દિવસ સ્થળીનું હોય તો. વધારેનું કરવું હોય તો ૦ મહિનાનું જુદું ગણીને ઊપલા દિવસનું ગણીને તેમાં વધારવું. એજ પ્રમાણે ૦૧ કે ૦૧૧ મહિનાનું પણ કરવું. મહિનામાં થોડા દિવસ આશી હોય તો તેટલા દિવસનું કરીને મહિનાના પગારમાંથી બાદ કરી-ધાથી મહેલું પડશે. બીજી રીત એમ છે કે, મુસારાના રૂપિયા તથા દિવસનો ગુણાકાર કરી તેનું અર્ધ લેવું તેમાં તેનોજ પંદરમા ભાગ મેળવ્યાથી જે આવશે તેટલા જાણવા.

દાખલો.—એક સિપાઈનો ૧૩ રૂપિયાનો મહિનો છે એને ૯ દિવસનું શું આપવું ? = જવાબ રૂ ૧૧ ૨૪ દોકડા.

કાઠ એટલે લાકડાં માપવાના હિસાબની રીત.

કોષ્ટક.

૨૦ વીરાવાસીનો   ૧ વસો.

૨૦ વસાનો   ૧ ગજ.

૧. પાટીઆં અથવા ચોખંડાં લાકડાં માપવાની રીત. જાડાઈના તસુ ને પહોળાઈના તસુનો ગુણુકાર કરીને તેને વીસે ભાગતાં જે આવે તેને લંબાઈના ગજે ગુણુવા એટલે તે પાટીઆંના પાકા ગજ થશે.

૨. ગોળ લાકડાં ભરવાની રીત.-ગોળ ભરતાં જેટલા તસુ આવે તેને બેવડીએ એટલી દોરી ગણાયછે. અને તે દોરીના અર્ધને તેજ અર્ધ ગુણુવાથી જે આવશે તે વીરાવાસી જાણવી. તેના વસા કરવા પછી તેને લંબાઈના ગજે ગુણુતાં જે આવશે તે વસા થશે તેને વીસે ભાગ્યાથી ગજ થશે.

દાખલા.

૧. પાટીજીં ત્રણ ગજ લાંબું ૧૭ તસુ પહોળું અને ૨ તસુ જડું છે, તો તેના કેટલા ગજ થશે?

૧૭ તસુ.	૧૧ ૪
૨	૩
૨૦)૩૪	૪૧૧
૧૧ ૪	૧૧ ૨
	૫) ૨ જવાબ પાંચ ૨
	ગજ ને બે તસુ. }

૨. એક ગોળ લાકડું ૧૦ ગજ લાંબું ને દોરી ૧૬ તસુની છે તો કેટલા ગજ થશે ?

$$\begin{array}{r} ૮ \text{ સોળનું અર્ધ. } ૧૦ \text{ વી.} \\ ૮ \quad \quad \quad ૩-૪ \\ \hline ૨૦) ૬૪ \text{ વીરાવાસી. } ૧૦ \\ \hline ૩-૪ \end{array}$$

$$૨૦) ૩૨$$

૧૧ ૨ જવાબ દોઢ ગજ બે વસા.

કાચાપાકા તોલના હિસાબ.

૧. કાચા ઉપરથી પાકું તોલ કરવું હોય તો મણને ચાળીસે ગુણીને શેર કરવા, ને પછી તેને પાકા મણના જોટલા શેર કહ્યા હોય તેણે ભાગવા એટલે જ આવશે તે પાકા મણ થશે. તેને કહેલી કીમતે ગુણથી તેનું મૂલ્ય નીકળશે. અથવા પાકા મણ કોરીના હિસાબની રીત મુજબ ધારીને કરવા.

૨. પાકા ઉપરથી કાચું તોલ કરવું હોય તો પાકા મણના જોટલા શેર કહ્યા હોય તેને પાકા મણને ગુણિયા, ને તેને ચાળી-સે ભાગવા, એટલે કાચા મણ થશે, અથવા એક પાકા મણના જોટલા શેર ૪૦) કરતાં વધારે હોય તેટલા વડે સર્વે પાકા મણને ગુણી તેના મણ કરીને પાકા મણના મેળવવા, સર્વાળો કાચા મણ થશે.

દાખલા.

૧. ગોળનાં માટલાં નંગ ૧૧૦, તેનું તોલ માટી સાથે ૨૪૦ મણ તો માટીને વાસ્તે ૪૮ શેરનો મણ ગણતાં તેના નકી મણ કરી પ્રત રૂપિઆ ૧૧=લેખે કેટલા રૂપિઆ થશે ?

$$\begin{array}{r} \text{મણ.} \\ ૨૪૦ \\ ૪૦ \\ \hline ૪૮) ૯૬૦૦ \\ ૨૦૦ \text{ પાકા મણ.} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \text{પાકા મણ.} \\ ૨૦૦ \\ ૧૧= \\ \hline ૩૦૦ \\ ૨૫ \\ \hline ૩૨૫ \text{ રૂપિઆ જવાબ.} \end{array}$$

૨. ગોળ મણુ ૧૩૫ કાચો તેના પાકા મણુ ૪૫ રોરના મણુ લેખે, કેટલા થશે તથા પ્રત રૂ રાઁ લેખે કેટલા રૂપિઆ થશે ?

$$\begin{array}{r}
 ૧૩૫ \text{ અથવા } ૯) ૧૩૫ \\
 \underline{૪૦} \qquad \qquad ૧૫ \\
 ૪૫) ૫૪૦૦) ૧૨૦ \text{ પાકા મણુ} \\
 \underline{૪૫} \qquad \qquad ૧૨૦ \text{ મણુ.} \\
 \underline{૬૦} \\
 \underline{૬૦} \\
 ૦૦૦
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 \text{પાકા મણુ.} \\
 ૧૨૦ \\
 \underline{૨૧} \\
 ૨૪૦ \\
 \underline{૩૦} \\
 ૨૨૧ \\
 \underline{૨૬૨૧} \text{ રૂપિઆ.}
 \end{array}$$

તોલના પાકા મણુ મોઢે કરવાની થોડીએક કૂચીએ.

૧. બેતાળું તોલ કહ્યું હોય તો કાચા તોલ માંથી એકવીસમા ભાગ બાદ કરેથી ને રહેશે તે પાકું થશે.
૨. ચુવાળું હોય તો, અગીઆરમા ભાગ બાદ કરવો.
૩. પીસતાળું હોય તો, નવમા ભાગ બાદ કરવો.
૪. અડતાળું હોય તો, છઠા ભાગ બાદ કરવો.

તોલ બારદાનના હિસાબ.

૧. દર મણુ ઉપર અથવા ગાંસડી કોથળી વગેરે ઉપર ને બારદાન કહ્યું હોય તેનો મણુ વગેરે સાથે ચુણાકાર કરતાં ને આવે તેને બીધડ તોલ માંથી બાદ કરવું, એટલે નકી કાચું તોલ થશે અને પછી તેને પાકું કરવું હોય તો કાચા પાકા તોલની રીત પ્રમાણે કરી કીમત કાઢવી.

દાખલા.

૧. સાકર મણુ ૩૫ ખારદાન મુઘાંત છે, તેમાં દરમણુ ખારદાન ત્રણ રોર તોલ બેતાળું પ્રત મણુ ૧ ના ૩ ધાા લેએ શી ક્રીમત?

મણુ.
૩૫ બિધડ તોલ.
૩
૪૦) ૧૦૫
    ૨૦૫ ખારદાન.
    ૩૫ બિધડ તોલ.
    ૨૦૫
૨૧) ૩૨૦૫ નકી કાચા
    ૧૦૧૦૦ = ૧૦૧ મણુ.

પાકા મણુ. રોર. અધોળ.	
૩૦૧૧	૩૦—
ધાા— દર મણુની ક્રીમત.	
૧૮૦	૧ ત્રીસ મણુના
૨૨૧	૧ રૂપિયા.
૧૧૧ ૧૨૧	
૪૧	
૦૧ ૧૦૧૩ પોણામણુના.	
૦૧ ૬૨૧ સવાત્રણુ રોર	
	ને અધોળના.
૩ ૨૧૦) ૪૦૧૧૦ નવાખ.	

વીઘાં દોરીના હિસાબ.

હાંસોટના મહેતાજીની તરફથી આવેલી ચોપડીમાંથી.

દોષ્ટક.	૫ હાથનો ૧ વસો અથવા કાઠી.
૨૦ ખૂટની ૧ પડતળ.	૨૦ વસાની ૧ દોરી.
૨૦ પડતળની ૧ પડત.	એક દોરી લાંબું તથા એક
૨૦ પડતળની ૧ વીશવાસી.	દોરી પહેળું એવા ચોરસ ચોરસ
૨૦ વીશવાસીનો ૧ વસો.	એતર જોડી બૂંધને વીધું
૨૦ વસાનું ૧ વીધું.	કહેછે.

ઉપરના દોષ્ટક ઉપરથી માલમ પડેછે કે, એક દોરી એટલે ૨૦ કાઠી અથવા ૧૦૦ હાથ જંગા લાંબી તથા તેટલીજ પહેળી એવી ચોરસ ચોરસ હોય તો તેને એક વીધું કહેછે. એક વીધાંના વીસમા ભાગને વસો કહેછે. તેના વીસમા ભાગને વીશ-

વાસી એ રીતે વીસમા વીસમા ભાગ લેતે લેતે પડત, પડતલ, ખૂંટ, એવાં નામ પાડેનાં છે.

વળી જમીન માપવી તેમાં પણ એજ રાખ્દ વાપર્યા છે, જેમ એક દોરીના વીસમા ભાગને વસા કહેછે. વસાના વીસમા ભાગને વીરાવાસી કહેછે, એ રીતે ખૂંટ સ્થળી બન્યું. વીધાનો વીસમા ભાગ જે વસા તે દોરીનો વીસમા ભાગ જે વસા એ બંને વસા એક જતના છે, એવું વાંચનારે સમજવું નહિ.

૧. વસાને વસાએ ગુણીએ તો વીરાવાસી આવે.
૨. વસાને વીરાવાસીએ ગુણીએ તો પડત આવે.
૩. વસાને પડતે ગુણીએ તો પડતલ આવે.
૪. વસાને પડતલે ગુણીએ તો ખૂંટ આવે.
૫. વીરાવાસીને વીરાવાસીએ ગુણીએ તો પડતલ આવે.
૬. વીરાવાસીને પડતે ગુણીએ તો ખૂંટ આવે.
૭. વીરાવાસીને પડતલે ગુણીએ તો ખૂંટનો વીસમા ભાગ આવે.
૮. પડતને પડતે ગુણીએ તો ઉપર પ્રમાણે આવે.
૯. દોરીને દોરીએ ગુણીએ તો વીધા આવે.
૧૦. દોરીને વસાએ ગુણીએ તો વસા આવે.
૧૧. દોરીને વીરાવાસીએ ગુણીએ તો વીરાવાસી આવે.

આ રીતિઓ એતર ભરવાનાં કામમાં આવેછે. તે એવી રીતે કે એતરની આડ તથા ઊભ ભરીને તેઓનો ગુણાકાર કરવો એટલે વીધા આવશે. જુદી જુદી જતનો ગુણાકાર કરેથી શું આવશે તે ઉપર લખેલું છે.

દાખલો ૧.

એક એતરની સવા પંચાવન વસા ને અઢી વીરાવાસીની ઊભ અને સાડીએતાંજીસ વસા ને પોણીઆર વીરાવાસીની આડ છે તો તેનાં કેટલાં વીધાં થશે ?

પહેલી રીત.

પપારા

૪ આ આ

૧૬૫

૨૨૦

૨૭ા

૧૦ા

૧૦ ૧

પા રા

૦ ૦) ૩) રા

બીજી રીત બે બાજુની દોરી કરેથી.

રાા ન રા

૨ આ આ

પા

ન રા

૦) રા અ રા

૦) ના રા ના આ

૦) ૦) અ ન ડા રા

વીધાં. ૬ ના ૪) આ ૩) રા

વસા ૨૪૨૯) આ ૩ રા

છ વીધાં ના વસા ૪ વીરાવાસી.

વી. વ. કા. વ. પ. ખૂં. આ પડત ૩ પડતલ રા ખૂંડ જવાબ.

૬).ના.૪).આ ૩).રા

ત્રીજી રીત એક બાજુની દોરી કરીને બીજી બાજુ એમની એમ રાખ્યાથી.

પપા રા

૨) આ આ

૧૧૦ા

પ

ટા રા

૦) ૧ ૧

૦ા ૦ ૧

૦) ૦) ૧ ૩) રા

વસા ૨૦ા ૪) આ ૩) રા

વીધાં ૬) ના ૪) આ ૩) રા

૨ દાખલો. એક ખેતરની ૧૩ગા વસા અથવા લાકડીની ઊભ અને ૮૮ ની આડ છે, તો તેના કેટલાં વીધાં થશે ?

જવાબ. ૩૦ વીધાં.

ઘઉં ઓરવાના હિસાબ.

કોઈ ખેતરની જેટલા વસાની ઊભ આવે તેણે વતી ૪૦૦ ને ભાગ લેવો. એટલે તેટલા વસાની આડ આવે. પછી દર વસાના જેટલા ચાસ હોય તેટલાએ આડના વસાને ગુણવા. ગુણાકાર આવશે તે એક વીધાંના ચાસ થયા પછી દરએક વલામણના ચાર ચાસ થાયછે. માટે તે કુલ ચાસને ચારે ભાગવા, ભાગાકાર આવશે તેટલા એક વીધાંના વલામણ થયા. માટે એક વીધે જેટલા ઘઉં ઓરવા હોય તેને કુલ વલામણાએ ભાગવા. ભાગાકાર આવશે તે દરએક વલામણના ઘઉં આવશે.

ઉપર મુજબ હિસાબ કરીને ઘઉં ઓરવાથી ખેતરમાંના તમામ ચાસ બરાબર ઓરાયછે. અને વગર હિસાબે ઓરવાથી કોઈ ચાસમાં વત્તા અને કોઈ ચાસમાં ઓછા ઓરાયછે. તેથી જાડ પાતળા જગીને પાકમાં નુકસાન થાયછે.

દાખલા.

૧. ૨૫ વસા ઊભનું એક ખેતર છે, ત્યારે દર વીધે અધમણને હિસાબે દર વલામણે ઘઉં કેટલા આપવા? વસા એકના ચાસ ૮.

૨૫ વસાની ઊભ માટે ૧૬ વસે આડ વીધું એકું માટે ૧૬ વસાના ચાસ ઉપર કહેલા આડ ગુણતાં ૧૨૮ થાયછે. તેઓના વલામણ ઉપર રીતમાં કહ્યા પ્રમાણે ૩૨ થાયછે. તેથી બત્રીસ વલામણે અધમણ ઘઉં ત્યારે એક વલામણે બત્રીસે વીસ રોરને ભાગતાં, દર વલામણે અછેરને નવટાંક આવેછે, એજવાબ.

૨. ૪૦ વસા ઊભનું એક ખેતર છે, ત્યારે દર વીધે પોણા મણુ ઘઉંને હિસાબે દર વલામણે કેટલા ઘઉં આપવા? વસા એકના ચાસ ૬.

ચાળીસ વસાની ઊભ માટે ૧૦ વસે આડે વીધું બેઠું, માટે દસ વસાના ચાસ ૬૦ તેના વલામણા ૧૫ માટે દર વલામણે બે શેર ઘડું આપવા જોઈએ એ જવાબ.

પાછુલી કૂચીઓનો વિચાર.

૧. રૂપિઆના જેમ ૧૦૦ દોકડા તેમ આનાની ૧૦૦ બદામ, અને રૂપિઆની બદામી જેમ ૧૬૦૦ તેમ આનાની વીરાવાસી ૧૬૦૦ માટે રૂપિઆને બાવે જેટલા દોકડા થાય તેટલી બદામી આનાને બાવે થાય. અને રૂપિઆને બાવે જેટલી બદામી તેટલા આનાને બાવે વીરાવાસી થાય.

૨. રૂપિઆનું જેટલા મણ હોય તેટલા રોર અઢી દોકડા ના થાય.

૩. જેટલા રૂપિઆનું જેટલા મણ હોય તેટલા મણથી અઢીગણા રોરના રૂપિઆ જેટલા આના જાણેવા.

૪. દોકડાનું જેટલા રોર હોય તેના સવાયાના સવાયા બરાબર એક ફદીઆના રોર થાય (૩ ૧) ના ૬૪ ફદીઆં.

૫. કેટલીએક કૂચીઓ બબે ત્રણ ત્રણ એક કૂચીમાં આણી હોય તો સમાત પણ શીખનારને કદી ગૂંચવણ પડે માટે જુદી જુદી લખી છે જેમ.

જેટલે રૂપિએ મણ તેથી અઢીગણે દોકડે રોર.

જેટલે આને મણ તેથી અઢીગણી બદામે રોર.

આ બે કૂચીઓની એક કૂચી લખી હોય તો થઈ શકે, જેમ જેટલે રૂપિએ કે આને મણ તેટલે અઢીગણે દોકડે કે બદામે રોર. વળી જેમ.

જેટલે રૂપિએ ખાંડી તેથી બમણી બદામે રોર.

જેટલે આને ખાંડી તેથી બમણી વીરાવાસીએ રોર.

એ ઊપલી બે રીતિ આની એક રીત નીચે મુજબ થઈ શકે.
જેટલે રૂપિયા ૬ આને ખાંડી તેથી બમણી બદાએ ૬ વિરા-
વાસીએ રોર.

વળી જેટલે રૂપિયા ૬ થાયજો, હરો, માણી, કળશી, ખાંડી,
મોટા હરો, ભાર, ગાંધી, બેડીજી હોય તેથી અઢીગણા દોકડાનું
કોથળા વગેરેના પોતપોતાનાં મનના આંકડા જેટલા રોર થાય,
અથવા જેટલા રોરના અઢીગણા રોરની કીમત રૂપિયાના
આના જેટલી કીમત થાય.

કેટલીએક રીતિઆ ન લખી હોત તો ચાલત, પણ કેટલા-
એક શીખાઉને અડચણ પડે, માટે લખી છે જેમ.

બેડીઆની સર્વે રીતો કળશી ઉપરથી સિદ્ધ થાયછે. બે-
ડીઆને કેકાણે કળશી સમજી ગણતાં જે આવે, તે ઉપરથી
તોલ બમણું અને કીમત અર્ધી જાણવી જેમ.

જેટલે રૂપિયા ૬ કળશી તેટલે આને માણ.

જેટલે રૂપિયા ૬ બેડીજી તેથી અર્ધે આને માણ.

જેટલે રૂપિયા ૬ કળશી તેથી સવાગણે દોકડે આઠ રોર.

જેટલે રૂપિયા ૬ બેડીજી તેથી મવાગણે દોકડે સાળ રોર.

એજ પ્રમાણે માણી ઉપરથી ભારનું તથા ગદીઆણા ઉપ-
રથી તોલાનું સમજવું. એ દારણ ઉપરથી જો શીખનાર જુદા
જુદા તોલનો સંબંધ યાદ રાખે, તો થોડી રીતિ શીખેથી તેનો
ઉપયોગ સર્વે કેકાણે કરે. જેમ કોથળાની ખાંડી ચારગણી,
કળશીની ખાંડી સવાગણી, ભાર દોઢો, અને બેડીજી બમણું
એ વગેરે જાણવું. અને કોથળા વગેરેના દિસાબમાં ધણી
ફૂંચાઆ લખીછે, તે નીચે મુજબ ટૂંકામાં આણી શકાય.

જેટલે રૂપિયા ૬ કોથળા તેટલે દોકડે એ રોર. તેટલે અર્ધે દોકડે
રોર, તેટલે વીસગણે દોકડે માણ, તેટલે આને ૧૨૦ રોર, તેટલે
ફદીએ ત્રણ રોર ને નવઠાંક.

જેટલે રૂપિએ બેગંડી તેથી અર્ધે આને મણ, તેથી સવાગણે દોઢે સોળ શેર, તેટલે ફદીએ અધમણ, તેથી સવાગણી બદામે શેર, તેથી સવાગણી વીરાવાસીએ અધોળ.

આનાને હિસાબે જે આવે તેને ચારે ભાગતાં ફદીઆને હિસાબે આવે, એ વાત બે પડા થાદ રહેતો ફદીઆવાળી રીતની કાંઈ જરૂર નથી.

આગળ ફૂચી લખીએ, પણ કેટલેએક ડેકાણે તો પાંતી વગેરેની મદદથી અને તેથી પણ સહજમાં હિસાબ થાયછે. જેમ ગાલીનું કહ્યું હોય તે સાડસાત મણનું કરવું હોય તો કીમતનો ચોથો ભાગ લેવો. ખાણચાર મણનું કરવું હોય તો આઠમા ભાગ લેવો. મણનો ભાવ કહ્યો હોય તે બે ૨૫ શેરનું કરવું હોય તો કીમતના અર્ધા ફરીને તેના સવાયા કરવા. ફદી ૧૫ શેરનું કરવું હોય તો પા ફરીને તેના દોઢા કરવા એ રીતે બાણું પણ જાણવું.

કસર કાપી નાંખવાની રીત ઘણીજ કોમમાં આવેછે, જેમ મણનો ભાવ કહ્યો હોય તે ૩૯ શેરનું કરવું હોય તો શેરનું ફરીને તેને ૩૯ ૫૬ ગુણવા કરતાં મણની કીમતમાંથી શેરનું બાદ ફરીએ તો સહજમાં આવે.

પ્રકત મોઠે પલકવારમાં ગણી શકાય એવા પરચૂરણ હિસાબ.

૧. સવા રૂપિએ ને એક આને સવા શેરને અધોળઅળચી ત્યારે એક આનાની કેટલી? એમાં રૂપિઆના અને શેરના આના સરખા છે. તેથી રૂપિઆનું શેર ૫૪જી, તે ઉપરથી જવાબ ૧ અધોળ.

૨. પોણુતેર રૂપિઆને દોઢ આનાનું પોણુતેર શેર ને દોઢ અધોળ ત્યારે પામેરની શી કીમત ? જવાબ. ૧ રૂપિઆ.

૩. સવાત્રણ રૂપિઆ ને એક આનાનું સવાત્રણ શેર ને નવટાંક ત્યારે રૂપિઆનું કેટલું ? આ હિસાબમાં ઉપર મુજબ મુકાબલો કરતાં એક અધોળ વધારે છે ; તેને સવાત્રણ રૂપિઆ ને એક આને ભાગ્યાથી. શેર. રૂપિઆ ભાર.

જવાબ. ૧ ગા

૪. છ પૈસાના સવાત્રણ શેરને નવટાંક ભીંડ ત્યારે દશ પૈસાના કેટલા ? આમાં છના બેવાર પોણુ કરતાં સવાત્રણ ને બે આના આવેછે. તો તેજ પ્રમાણે દશનું કરવાથી. જવાબ. શેર પા =

૫. ત્રણ પૈસાના સવાબેશર કંટોળાં તો સાત પૈસાનાં કેટલાં ? આમાં ત્રણના પોણુ કરતાં જેમ સવા બેશર આવેછે તેમ સાતનાં પોણુ કરતાં. જવાબ. પા શેર.

૬. રતી સવાપૈસેને સવાદમડીએ સવાશેર ને સવા નવટાંક તો.

દમડીનું = નવટાંક.

નાસરીનું ગશેર.

સવાયાનું ગાશેર.

મોઠા સવાયાનું ગા શેર.

પૈસાનું ૧ શેર.

મોઠા પૈસાનું ૧૧ શેર.

સવાકાનું ૧ શેર.

૭. રૂપિઆનું સાડાપાંચ શેર ને નવટાંક ધી મળેછે, ત્યારે સવાઅગીઆર મણુના કેટલા રૂપિઆ ? જવાબ. ૮૦ રૂપિઆ.

૮. છ પૈસાની સવાઅગીઆર શેર કેરી તો પાંચ પૈસાની કેટલી ? જવાબ. ૬૦ = શેર.

૯. પોણી પાદનાં સવાપાંચ શેર રીંગણાં તો એક પાદન કેટલાં ? જવાબ. ૭ શેર.

૧૦. પોણે પૈસે શેર તો નવશેરના કૈટલા પૈસા ?

જવાબ. ૬૧૧૧ પૈસા.

૧૧. પોણે પૈસે શેર બાજરી તો ૯ પૈસાની કૈટલી ?

જવાબ. ૧૨ શેર.

૧૨. અઢી પૈસાની ગા શેર જર તો અર્ધા પૈસાની કૈટલી ?

જવાબ. ૧૧૧ શેર.

૧૩. પાપડીના લીલવા ત્રણ કુદીએ શેર હોય તો મણ કેમ પડ્યા ?

જવાબ. ૩ ૧૧૧ =

૧૪. કુદીઆના ૬ પૂજા ઘાસ મળેછે, તો કેમ હજાર પડે ?

જવાબ. ૩ રાનાર પાઈ.

૧૫. દોઢ આને શેર ૩ હોય તો મણ તથા આંડી કેમ પડ્યું ?

જવાબ. ૩ ગા તથા ૩ બપ.

૧૬. એક સિધામાં શેર લોટ, અછેર ચોખા, પાશેર દાળ અને નવટાંક ધી હોય તો દસ સિધામાં કુલ ભાર કૈટલો થશે ?

જવાબ. ૧૮૧૧ શેર ?

૧૭. રૂપિઆનું ધી શેર જાતો કુદીઆનું કૈટલું ? આમાં શેરના અર્ધના સવાયા કરતાં રૂપિઆભાર આવશે.

જવાબ. ૨૧૧૧ રૂપિઆ ભાર.

૧૮. પોણેસાત રૂપિઆ ને અઢીઆને મણ સાકર હોય તો શેરનું શું થશે ?

દો. બ.

જવાબ. ૧૭-૦ અમલ આશરે ૧૧૧ આના.

૧૯. પોણેત્રણ રૂપિઆ મણ તેલ તો અઢી શેરનું શું બેસે ?

જવાબ. ૧૧૧ આના.

૨૦. ગોળનો ભાવ મણ સવાયે રૂપિઆને બે આનાનો છે, તો રૂપિઆનો કૈટલા શેર ?

શેર રૂપિઆભાર.

જવાબ. ૧૬૧૧ ગા

૨૧. રૂપિઆનું પોણાછશેર ને દોઢનવટાંક તો બાર રૂપિઆનું કૈટલું ? આમાં રૂપિઆનું છ શેર લેખે ગણીને બાર રૂપિઆનું બોતેર શેર થાય, તેમાંથી ૧૨ અધોળાનું ૧૧૧ શેર બાદ કરેથી આવેછે.

જવાબ. ૭૧ શેર.

૨૨. પોણાપચીસ પૈસાનું સવાત્રીસ શેર તો સવાત્રીસ પૈસા-
નું કેટલું? આ હેકાણે પહેલા આંકડાને ને છેલાનો, સાડે ચારે
સંક્ષેપ ગિડ્યો. એટલે પાંતી કરી નાંખી, પછી પહેલાનો ને ખીજા
આંકડાનો સાડાપાંચે વળી સંક્ષેપ કરીધો એટલે પહેલા આંકડો
છેક જતો રહેશે. ને ખીજા અને ત્રીજામાંના બાકી રહેલાનો
પરસ્પર ગુણાકાર કરતાં જવાબ રજા પહેલા આંકડો આવી રહેશે.

૨૩. સવાઆઠ પૈસાની પંચાવન કેરી તો સવાએ પૈસાની
કેટલી? આમાં બંને આંકડાને અગીઆરે સંક્ષેપ કરતાં બા પૈસાની
પ આવશે, એ બંનેને ત્રમણા કરતાં જવાબ ૧૫ કેરી આવશે.

૨૪. સિત્તેર રૂપિઆ આઠ દિવસ રહ્યા, પોણા ટકાની તેરી-
બ લેખે બ્યાજ કેટલું? પોણા ટકાનું બ્યાજ કહેવું હોય તો, દહા-
ડાનો ને રૂપિઆનો ગુણાકાર કરવો. ને એક જમણી બાજુએ
આંકડો કાઢી નાંખવો બાકી જે રહે તે પા દોકડા સમજવા.

જવાબ. ૧૪ દોકડા.

૨૫. સાડેપાંચ રૂપિઆ ને બે આને ફૂંડી સાફટી એટલે
વળીઆ મળેછે, તો ૭ નંગનું શું બેસશે? ૩૦ દો ૦ બ ૦

જવાબ. ૧૧૧. ૧૧૧૧. ૨.

૨૬. પોણેત્રણ રૂપિઆ ને એક આને સેંકડા પ્રમાણે વાંસનો
ભાવ છે તો, ૩૭ નંગની શી કામત પડશે? ૩૦ દો ૦ બ ૦

જવાબ. ૧-૪-૧.

૨૭. રૂ ૧) નું જા શેર હોય તો જા રૂપિઆનું કેટલું? આ-
વી જાતના હિસાબ મોઢે ગણવા હોય તો એક આંકડો અર્ધો
વિનાનો અને ખીજો તેમાં અર્ધો મેળવીને લેવો એટલે ૭ તથા
૮ એ બેના ગુણાકારમાં ૧ મેળવ્યાથી જા અને જા નો ગુણા-
કાર થઈ રહેશે. કદી જ અને જ નો ગુણાકાર કરવો હોય તો
સાત તથા સાડાસાતના ગુણાકારમાં એક આનો મેળવ્યા હોય
તો ઇચ્છેલો ગુણાકાર આવી રહેશે. કદી જા અને જા ને
ગુણાકાર કર્યો હોય તો અને આડના ગુણાકારમાંથી આડનું અર્ધ
બાદ કરી એક આનો મેળવેથી જવાબ આવશે.

ખીજી.—હરકોઈ આંકડો એક બે, કે ત્રણ પાણુ સુધીનો હોય ને તેને તેટલેજ ગુણુવો હોય તો ઉપરના દાખલા ઉપર નજર રાખીને કરેથી આવશે.

૨૮. ૩ ૧૦૦) નું ત્રણસે સવાતેત્રીસ માણુ સવાત્રણ શેર ને સવાત્રણ રૂપિઆબાર હોય તો સાડત્રીસ માણુના કેટલા રૂપિઆ થશે? આ હિસાબ પ્રમાણે જોટલા માણુનું કરવું હોય તેના ત્રણગણા દરાકા કીધા તો તેટલા દોકડા થઈ રહેશે. એ રીતે ૩૭ માણુના રૂપિઆ ૧૧) ૧૦ જવાબ.

૨૯. ૩ ૭૩૭) છ દિવસ રહ્યા ત્યારે તેનો સર કેટલો થશે? હવે આ હિસાબમાં ૭૩૭) ને છવડે ગુણુને સાડાસાતના પા વડે તેનો સર નક્કી કીધો હોય તો તે રીતે. જવાબ. ૧૪જા.

પણ ખીજી રીત એવી છે કે, રૂપિઆ તથા દિવસ એક બે-માંની હરેક રકમને ઝટ લઈને ત્રણ વડે જાહે ભાગ જતો હોય તો તેમ કરીને બાકીની ખીજી રકમને તે આવેલ ભાગદારે ગુણ્યાથી જે ગુણાકાર આવે તેના જમણા છેડાનો એક આંકડો મૂકી દેતાં બાકી રહે તે સર જાણવો. મૂકી નીધેલા આંકડાને દરો ભાગતાં જે આવે તે તેમાં ઉમેરવું, અથવા પાંતીની રીતે કરવું. જેમ ૫ દિવસનું કરવું હોય તો રૂપિઆની રકમને છ વડે ભાગ્યાથી જે આવે તે સર જાણવો. ૬ દિવસનું કરવું હોય તો રૂપિઆની રકમને પાંચે ભાગતાં જે આવે તે સર જાણવો. ૮ દિવસનું કરવું હોય તો ૭ મહિના લખે કરી તેમાં અર્ધા દિવસનું વધારવું. ૧૧ દિવસનું હોય તો ૧૧ મહિના લખે કરી તેમાં એક દિવસનું જે થાય તે વધારવું. ૧૪ દિવસનું કરવું હોય તો ૧૧ મહિના લખે કરી તેમાંથી એક દિવસ પ્રમાણે આવે તે બાદ કરવું. અર્ધા મહિના ને ચૌદ દિવસનું કરવું હોય તો આખા મહિનાનું કરી તેમાંથી એક દિવસનું બાદ કરવું. એ પ્રમાણે જ્યાં જોવા લાગ હોય તે પ્રમાણે કરવું. કૂચીઆ લખે કાંઈપાર આવે નહિ.

વિભાગ ૨ જો.

કાઠીઆવાડમાં ઉપયોગી રીતિઓ.

રાજકોટમાં કામની ધાતો.

ચલણી નાણાની ધાતો.

૨ બર્ફીઆનો	૧ ત્રાંબીઓ.
૨ ત્રાંબીઆનો	૧ દોકડો ચલણી.
૧૧ દોકડાનો	૧ ઢીંગણો.
૨ દોકડાનો	૧ આનો.
૪ આનાનું	૧ પાયલું.
૨ પાયલાનો	૧ અર્ધો.
૨ અર્ધાની	૧ કોરી.
આશરે ૩૧ કોરીનો	૧ રૂપિઆ.
આશરે ૧૮ કુદીઆની	૧ કોરી.
આશરે ૧૧૧ દોકડાનું	૧ કુદીઉં.
આશરે ૧૧ નવો કોરીની	૧ જૂની કોરી.
આશરે ૭ નવી કોરીનું	૧ રાજ.
હિસાબ ગણવામાં ૧૦૦ દોકડાની	૧ કોરી.
તોલની ધાત.	
૪૧૧ દોકડા ભારનો	૧ નવથાંક.
૧ નવથાંકનું	૧ પારોર.
૪ પારોરનો	૧ રોર.
૨૫૧ મુંબઘગિરા રૂપિઆભારનો	૧ રોર.
૪૦ શેરનો	૧ મણ.
૨૦ મણની	૧ આંડી.
માપની ધાત.	
૪ ગદીઆનું	૧ પવાલું.

૪ પવાલાંની	૧ પાલી.
૭ પાલીનું	૧ માપ.
૫ માપની	૧ સધ.
૨ સધનો	૧ મોટણો.
૨ મોટણાનું	૧ ચોસીડું.
૨ ચોસીઆનો	૧ હારો.
૨ હારાની	૧ કળશી.
૧૦ કળશીનો	૧ મૂઝો.

પરચુરણ તોલ માપ.

દયણું આપવામાં ૪ પાલીનું ૧ માણું કહેછે.

જીદી જીદી જાણસોના તોલના મણ નીચે મુજબ ગણાયછે.

લોઢું તથા પાંડ, સાકર, વગેરે વસાણાના ૪૫ શેરનો મણ.

ગોળ, તથા ૩, ૫૨) શેરના મણથી વેચાયછે.

મરચાં, કપાસીઆ, તમાકુ, કસુંબો ૬૦ શેરના મણથી વેચાયછે.

કંસારા ૩૦ દોકડા ભારનો શેર ગણેછે.

કપાસીઆમાં ૬ માણ ૬૦ શેરવાળાનો ભાર ગણાયછે.

ચૂનો ઝમટલે છોરી કળસી ૬૪ માપની છે.

તેલને ૪ શેરનું એક ચોથડું અને ૪ ચોથડાનો ૧ ધોડો ઝમવી રીતે ગણેછે.

જમીન માપવામાં જે દસ્તૂર ચાલેછે તે.

સવારથી સાંજ સુધી વવાય તેટલી જમીનનું માપ ૧ દંતાલ કહેછે.

પાંચ દંતાલની ૧ સાંતી.

ધોડાના કરમ ૧૦૦ ઇંચે ઝમટલે લંબાઈમાં અને ૫ ઊંચાઈમાં પહોળાઈમાં હોય તેટલી જમીનને ૧ વીધો કહેછે.

૩૦ વીધાનું એક પરાજું.

ગાડાંમાં ઈમારતને માટે કાઢ બરવો હોય તેના માપને બાર કહેછે. તે લાગેછે કે, એક માણસ ઊંચકી શકે એટલું હશે. એક બારને માટે જુદાં જુદાં લાકડાંની જુદી ગણતરી છે. તે નીચે મુજબ.

૫ ઘોસરી સાથીની.

૨ ઘોસરા ગાડાના.

૪ વળી.

૨ સાંતીડા એટલે હળ.

૨ ઊંટડા.

૮ ઈસ.

૧ કારીઉં.

૫૫ ફૂટ એટલે ત્રણ ઇંચ.

૧	૨	૩
---	---	---

ઉપર જે લીંટી દોરી છે, તે બરાબર ૫૫ ફૂટ અંગ્રેજી છે. તે ઉપરથી નીચેનો હિસાબ સમજવો.

દોસી વાણીઆનો ગજ ૨ ફૂટ અને ૧ ઇંચનો.

કડીઆ ગજ ૨ ફૂટનો.

સ્તારનો ગજ " "

લાકડાંનો ગજ ૨ ફૂટ અને ૪૫ ઇંચનો.

દરજીનો ગજ ૨ ફૂટ અને ૨૫ ઇંચનો.

રાજકોટમાં તા. ૧૩ મી જાન્યુઆરી સન ૧૮૫૬ ને રોજ અનાજ વગેરેનો નીચે મુજબ ભાવ હતો.

અનાજ.	તોલ.	ભાવ.
બાજરી	સઘ	૪૫ દોરી.
બાજરીનો લોટ	શેર	૪ પાઈ.
ધઉં	સઘ	૬ દોરી.
ધઉંનો લોટ	શેર	૫ પાઈ.

અનાજ.	તોલ.	ભાવ.
ચોખ્ખા	સહ	૧૦ ફોરી.
મગ	સહ	૪૧૧ ફોરી.
મગની દાળ છીતવાળી	શેર	૬ પાઈ.
ચણા	સહ	૩૧ ફોરી.
ચણાની દાળ	શેર	૧૦ પાઈ.
ભાર	સહ	૩ ફોરી.
મઠ	સહ	૪ ફોરી.
તલ	સહ	૮ ફોરી.
અડદની ધોયલી દાળ	શેર	૧૨ પાઈ.
અડદ	સહ	૫ ફોરી.
તુઅરની દાળ	શેર	૧૩૧ પાઈ.
મગની ધોયલી દાળ	શેર	૯ પાઈ.
અડદની દાળ છીતવાળી	શેર	૬ પાઈ.
કળથી	શેર	૭ પાઈ.
જવ	સહ	૪ ફોરી.
જણસ.	તોલ.	ભાવ.
તાંબુ	શેર ૩૦ દોકડા ભારનો.	૨ ફોરી.
પીતળ	શેર	૨ ફોરી.
જસત	શેર	૧૧ ફોરી.
કાંસું	શેર	૧૧૧ ફોરી.
કલઈ	શેર	૧૧ ફોરી.
સીસું	શેર	૧૧-૧ ફોરી.
ગોળ	૫૨ શેરના માણની	૭૧ ફોરી.
ધી	૪૦ ”	૧૭૦ ફોરી.
ખાંડ	૪૫ ”	૧૯ ફોરી.
સાકર	૪૫ ”	૨૪ ફોરી.
સોપારી	૪૫ ”	૧૦ ફોરી.

જાણસ.	તોલ.	ભાવ.
સોપારી વાંકડી સેવરધની	૪૫ સેરના માણની	૨૦ કોરી.
તેલનો ઘડો	૧૭ „	૩ કોરી.
મગફળી	૬૦ „	૫ કોરી.
કાળુ કળીઆ	૪૫ „	૧૨ કોરી.
દરાખ કાળી	૪૫ „	૭ કોરી.
ધોળી દરાખ	૪૫ „	૧૦ કોરી.
ખજૂર	૪૫ „	૩૩૩ કોરી.
ખારેક	૪૫ „	૭ કોરી.
નાજિઅર	નંગ ૧૨૦	૧૨ કોરી.

રાજકોટની પાલીમાં બાજશે કે ઘઉં ૯૪ મુંબઈગરા રૂપિઆ-ભાર આશરે માયછે. તુઅરની દાળ રૂ ૧૦૦)ભાર અને મગ-દાળ ૧૦૪ ભાર, ઘઉંનો લોટ ૬૫ ભાર.

મોટે ગણવાનાં લેખાંની થોડીક કુંચીઓ.

૧. જેટલી કોરીએ કળશી, તેટલે આને સઘી.
૨. જેટલી કોરીએ કળશી, તેટલા દોકડાના રાા માપ.
કોરીના દોકડા ૩૨ લેખે.
૩. જેટલી કોરીએ કળશી, તેથી અર્ધી કોરીએ હારો.
૪. જેટલી કોરીએ કળશી, તેટલા પાવલાંએ ચોરીઈ.
૫. જેટલી કોરીએ કળશી, તેથી બમણે આને મોટલા.
૬. જેટલી કોરીએ ભાર, તેટલા આનાનું ૨૨૩ રોર.
૭. જેટલી કોરીએ ઘડો તેટલા આનાનું એક રોર ને અધાળ.
૮. જેટલી કોરીએ કળશી, તેથી સવાગણે દોકડે માપ.
૯. જેટલી કોરીએ સઘી, તેથી ૨૦ ગણે દોકડે માપ.

કોરીઓના હિસાબ.

૩૧૦૦) ની ૩૫૦ કોરીઓ હોય તો એક રૂપિયાની સાડીત્રણ કોરી ગણીને જોડલા રૂપિયાની કરવી હોય તેટલાએ ગુણકાર કરવો. બીજા ભાવને વારતે નીચેના કોઠા યાદ રાખ્યા હોય તો ઘણા કામમાં આવેછે.

સો રૂપિયાની કોરીઓના ભાવ.	એક રૂપિયાની કોરી.	સો રૂપિયાની કોરીઓના ભાવ.	એક રૂપિયાની કોરી.
૩૨૫	૩	૩૬૮૧૧	૩૧૩
૩૩૧	૩-	૩૭૫	૩૧૧
૩૩૭૧	૩=	૩૮૧	૩૧૧-
૩૪૩૧૧	૩=	૩૮૭૧	૩૧૧=
૩૫૦	૩૧	૩૯૩૧૧	૩૧૧=
૩૫૬	૩૧-	૪૦૦	૪
૩૬૨૧	૩૧=		

જોપલા કોઠામાં લખેલા ભાવથી જુદો ભાવ હોય તો સો રૂપિયાની જોડલી કોરી કહી હોય તે ઉપરથી એક રૂપિયાની ૩ કોરી અને ત્રણસે ઉપર જે વધારે હોય તેટલા દોકડા હિસાબી સમજવા, એટલે જેમ ૩૪૬ નો ભાવ હોય તો એક રૂપિયાની કોરીઓ ૩ ૨૧ દોકડા હિસાબી જાણવા. એ ઉપરથી જોડલા રૂપિયાની કોરી કરવી હોય તે કાઢવું. જેમ કે પંદર રૂપિયાની જોડલી કોરી? તો પંદર જોડે પચા માંથી પંદરએક સાઠ દોકડા બાદ કરતાં પચા ૧૫ અથવા પચાના કોરીઓ યદ.

કોરીઓ ઉપરથી રૂપિયા કરવા હોય ત્યારે તો હુંડીના હિસાબની પેઠે ગણવું એટલે આશરે રૂપિયા ધારીને કહેલા ભાવ પ્રમાણે કોરીઓ કરતાં કહેલી કોરીઓ બરાબર આવેછે, કે નહિ તે જાણવું. જે વધતી ઓછી આવે તો, તે પ્રમાણે વધારો ઘટારો કરવો.

જેમ ૬૩૮ દોરીઓના રૂપિઆ કેટલા? પ્રત ૩ ૧૦૦) ની
 ૩૪૨ દોરીઓ લે એ ત્યારે ધારવું કે ૩૫૦ ના ભાવ મુજબ, અ-
 ઠાર દરાકાનું ઊઠું કરતાં ૬૩૦ આવેછે. હવે ૩૪૨ નો ભાવ
 છે માટે ૮ દોરી લેએ કાપી નાંખવું એટલે અઠાર દરાકાને
 આઠવડે ગુણતાં ૧૪૪૦ દોકડા એટલે દોરી ૪ ૫૧ દોકડા
 ૬૩૦ દોરીમાંથી બાદ કરવી. એટલે બાકી ૬૧૫ા ૧૦ દોરી
 નકી થઈ. હવે ૬૩૮ માંથી ૬૧૫ા ૧૦ બાદ કરીએ ૨૨ા
 ૧૫ દોરીઓ વધી. તેના રૂપિઆ કરવા રહ્યા. ત્યારે વળી
 ૬ રૂપિઆ વધારે ધાર્યા એટલે છ ઊંડે એકવીસમાંથી ૬ અઠાં
 ૪૮ દોકડા બાદ જતાં બાકી ૨૦ા ૨ રહેછે તે ૨૨ા ૧૫ માંથી
 બાદ કરતાં ૧૧ા ૧૩ બાકી રહી. તેમાંથી વળી ૦ા રૂપિઆ
 લઈ તેની દોરી ૧૧ા ૨૧ બાદ કરતાં બાકી ૧૭ દોકડા રહ્યા. તે-
 ના રૂપિઆના દોકડા આશરે ૧૧ા થયા. હવે ઉપર એકવાર
 ૧૮ દરાકાના એકસો એશી આવ્યા. ને છેલ્લા ૧૧ા દોકડા
 આવ્યા એ સઘળાને મેળવતાં ૩ ૧૮૧૧ા ૪૧ા થાયછે.

આ ઉપરની રીત કહી તે માઢે ગણવાને ઠીક પડેછે, પણ જો
 પાટી કે કાગળ ઉપર ગણવું હોય તો નીચે મુજબ ટૂંકામાં આવેછે.
 જેટલી દોરી કહી હોય તેના ઉપર ચાર શૂન્ય ચઢાવીને તેને
 ભાવ કહ્યા હોય તેટલે ભાગ લેવો, ભાગાકાર આવશે તે રૂપિઆ-
 ના દોકડા જાણવા. ઉપરથી એ આંકડા કાઢી નાંખતાં તે દોકડા
 અને બાકી રહે તે રૂપિઆ જાણવા. ઉપરનો દાખલો.

ભાજકાંક..... ૩૪૨

ભાગાકાર..... ૧૮,૬૫૧ા

ભાજ્યાંક... ૬૩૮૦૦૦૦

૨૯૬૦.....

૨૨૪૦....

૧૮૮૦.

૧૭૦૦

૩૨૨

૮૫ા

ભૂનાગઠ.

તોલની ધાત.

૨૦ વાલનો.	૧ દોકડા ભાર.
૧૧૬ દોકડા ભારનો	૧ શેર.
૧૨૦ દોકડા ભારનો	૧ પાકો શેર.
૮૦ રૂપિયા ભારનો	૧ શેર.
૧૫ શેરનો	૧ મણ. ધી તા. ગોળનો.
૧૬ શેરનો	૧ મણ. દાણા, ધાતુ વગેરે.
૨૦ શેરનો	૧ મણ. ખાંડ, સાકર વગેરેનો.
૧૦૦ દોકડા ભારનો શેર વાસણુ તોલવામાં ગણાયે.	

પૈસા ચલણીની ધાત.

૩૬ બદામનો	૧ દોકડો.
૨૬ દોકડાની	૧ કોરી.
૬૦ બદામનો	૧ આનો.
૧૬ આનાની	૧ કોરી.
આશરે ૩૦ કોરીનો.	૧ રૂપિયા.

જમીન ભરવાની ધાત.

૪ હાથનો	૧ ગાંઠો એટલે કાઠી.
૧૦૦ ગાંઠાની	૧ દોરી.
૪ ચોરસ દોરીનો	૧ વીધો,

સમચોરસ ખેતરમાં એક દોરી ઊભે અને એક આડે એટલે ધસિને ઊપજે હોયતો પા વીધું જાણવું.

ફૂંચીઓ.

શેરનાં લખાંની ફૂંચીઓ.

૧. જ્યેષ્ઠી કોરીએ શેર તેથી સવાગણુ દોકડે રૂપિયા ભાર કોરીના દોકડા ૧૦૦ ને શેરના રૂપિયા ભાર ૮૦ લખે.

પંદર શેરના મણનાં લેખાંની ફૂંચીઓ.

૧. જોટલી કોરીએ મણ તેટલામાં તેનો પંદરમો ભાગ મળ-
વ્યાથી જે આવે તેટલે આને શેર.
૨. જોટલે આને મણ તેથી ચારગણી ચલણી બદામે શેર
તેટલી બદામે પા શેર. તેથી પા બદામનું અંધાળ.
૩. કોરીનું જોટલા શેર તેટલા મણની પંદર કોડી.

સોઠ શેરામણની ફૂંચીઓ.

૧. જોટલી કોરીએ મણ તેટલે આને શેર.
૨. જોટલે આને મણ તેથી પોણીચાર ગણી બદામે શેર.

વીસ શેરના મણનાં લેખાંની ફૂંચીઓ.

૧. જોટલી કોરીનું મણ તેથી પાંચગણે દોકડે શેર. કોરી
દોકડા ૧૦૦ લેખે.
૨. જોટલે આને મણ તેથી ત્રણગણી બદામે શેર.
૩. કોરીનું જોટલા જોટલા શેર તેટલા મણની વીસ કોરી.

નવા નગર.

માપની ધાત.

૨ પાવલાંનું	૧ ટોકડીહું.
૨ ટોકડીઆની	૧ પાલી.
૨૨ પાલીનું	૧ માપ.
૬ માપની	૧ સધ.
૧૬ સધની	૧ કળશી કાચી.
૨૦ સધની	૧ કળશી પાકી.
૭ માપનો	૧ માટલો.
૩૨ દોકડા બારનો	૧ શેર.
તોલ	

પૈસા ચલણીની ધાત.

૨૮ દોઢગાની
૩૧ ફોરીઆ શેરનો
૪૦૦ કરમનો

૧ ફોરી.
૧ રૂપિઆ.
૧ વીધો ગણાયછે.

ભાવનગર.

કળશી ૧ ના મણુ ૧૦૦
માણુ ૧ ના રોર ૮
એ રાહેરમાં રૂપિઆનું ચલણુ છે.

પરચૂરણુ લેખાંની ફૂંચીઓ.

૧. જોડલ રૂપિઆ કળશી તેડલ દોઢે માણું.
૨. જોડલ આને કળશી તેડલી બદામે માણું.
૩. જોડલ રૂપિઆ કળશી તેથી બમણી બદામે શેર.
૪. જોડલ આને કળશી તેથી બમણી વીરાવાસીઆ શેર.
૫. જોડલ રૂપિઆ માણું તેથી બમણુ આને શેર.
૬. જોડલ આને માણું તેથી સાડીબારગણી બદામે રોર.

મેરબી.

પૈસા ચલણીની ધાતો.

૨૪ બદામનો
૨૮ દોઢગાની
૩૧ ફોરીનો

૧ દોઢેડો.
૧ ફોરી.
૧ રૂપિઆ.

તોલની ધાત.

૨૭ રૂપિઆ ભારનો
૪૨ રોર ધીનો
૪૪ રોર રૂનો

૧ રોર.
૧ મણુ.
૧ મણુ.

બાકી ૪૦ રોરો મણુ ગણાયછે.

માપમાં.

૯ પાલીનું

૧ માપ.

૪ માપની સદા એટલે ૩૬ પાલી.

પરચૂરણ લેખાંની કૂચીએ.

૧. જોડલી કોરીએ સઘતેથી પાવણે માપ.
૨. જોડલી કોરીએ સઘતેટલા આનાની સવાબે પાલી.

ગોડબ.

૯ પાલીનું માપ થાયછે. અને ૫ માપની સઘ.

૪૬ શેર. { ગોળ } ૧ પાકો મણ થાયછે.
                  { કપાસ }

૪૫ શેર. { ધી }
                  { સાકર. }
                  { ખાંડ. }
                  { સોપારી. }
                  { મુંઠ. }
                  { શેદર. }
                  { ખુંડ. }
                  { તીખાં. }
                  { જીરું. }
                  { ખજૂર. }
                  { ધાણા. }
                  { ટોપરાં }
                  { હળદર. }
                  { કટકડી. }
                  { પડવાલોદર. }
                  { સારંગી. }
                  { કસુંબો. }

૧ પાકો મણ.

ફંસારાનો શેર ૩૨ દોકડાભારનો દેવાનો અને ભંગોર લેવાનો
૪૦ દોકડા ભારનો.

લોથાનો ૪૦ દોકડા ભારનો.

અહિઆં કોરીનું ચલણ છે. રૂપિઆ એકની આશરે ૩૩.

ધોરાજી.

૮ મણનો ભાર રૂનો.

દાણામાં ૧૦ પાલીનું માપ અને ૩ માપની સઘ થાયછે.

૧૬ શેરનો તેલનો ધડો.

૪૦ દોકડા ભારનો શેર.

પાકો શેર ૪૨, ૪૪, ૪૬, ૪૮ દોકડા ભારનો.

૧૧ દોકડા ભારનો એક રૂપિઆ ભાર થાયછે.

અહિઆં કોરીનું ચલણ છે. રૂપિઆની ચકરડાં કોરી
આશરે ૩૩ અને હવાલા કોરી આશરે ૪.

પરચૂરણ લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જોડલી કોરીએ ભાર તેથી બમણું આને મણુ.
૨. જોડલી કોરીએ ધડે તેટલે આને શેર.
- જોડલી કોરીએ માપ તેથી દરોગણું હિસાબી દોકડે પાલી અને અઠીગણું દોકડે પવાલું.

લીંબડી.

૮. પાલીની સઠ. ૨૮ રૂપિઆ ભારનો શેર.
- ૩૦ મણુની કળશી. એની કૂચીઓ ગાલીના લેખાં પ્રમાણે બાણુવી.

કાલાંના તોલની ધાત.	૩૧ના તોલની ધાત.
૧૩૧૧ પાંછેરીનો ૧ મણુ.	૫૩૧૧ શેરનો ૧ મણુ.
૧૬ મણુનો ૧ ભાર.	૨૦ મણુની ૧ પાંડી.

કપાસીઆનું તોલ રાજકોટ પ્રમાણે છે.

તાંબા પીતળનો ૩૫ રૂપિઆ ભારનો શેર.

હાથીદાંત ૨૪ રૂપિઆ ભારના શેરે વેચાયછે.

નીચેના મણુના શેર ૨૮ રૂપિઆભાર પ્રમાણે.

૫૨૧૧ શેરનો મણુ—ગોળ, સુંઠ, તથા હળદરનો.

૫૦ શેરનો ધીનો.

૪૦ શેરનો ગાંડીઆનો.

૬૦ શેરનો—મેથી, મરચાં, અને કપાસીઆનો.

નાગનેશ.

સાધારણ ૩૬ રૂપિઆ ભારનો શેર ગણાયછે.

૬ માણાં એટલે ૨૪ પાલીની સઠ દાણામાં, કાલાંનો મણુ ૪૫૧૧ શેરનો ને ભાર ૨૦ મણુનો ૪૦ રૂપિઆ ભારના શેરના ૪૧ શેરના ૨૦ મણુની રૂની પાંડી.

નીચેના મણુના શેર ૩૬ રૂપિઆ ભાર પ્રમાણે.

૪૫ શેરનો મણુ, ધી તથા કપાસીઆનો.

૬ મણનો કપાસીઆનો ભાર.
અહિઆં રૂપિઆનું ચલણ છે.

પરચૂરણ લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જોલે રૂપિએ કળશી તેથી બમણી પાઈએ માણું.
૨. જોલે રૂપિએ સઠ તેથી આડગણી પાઈએ પાલી.
૩. જોલે રૂપિએ સઠ તેથી બમણી પાઈએ પવાલું ને તેટલી પાઈએ ટોચું.
૪. જોલે રૂપિએ સઠ તેથી બત્રીસગણી પાઈએ માણું.

ચૂડા.

૨૮ રૂપિઆ ભારનો શેર.
૨૪ પાલીની સઠ.
૬૦ શેરનો મણ ને ફેટલીએક જાણુરા ૫૬ શેરના મણે પણ વેચાયછે.

૧૬ મણનો ભાર કાલાનો.
૬ મણનો ભાર કપાસીઆનો.
૧ સઠના મણ ૨.
અહિઆં રૂપિઆનું ચલણ છે.

નાગનેરા પ્રમાણે કળશીની કૂચીઓ જાણવી.

લખતર.

૬ માણા એટલે ૨૪ પાલીની સઠ.
ધી, તેલ, વગેરે અનાજમાં ૨૮ રૂપિઆભારનો. અથવા ૩૨ દોકડા ભાર અથવા મુંબઈગરા, ૪૪ પૈસા ભારનો શેર ગણાયછે.

૧ સઠના મણ ૨.

અહીંઆં રૂપિઆનું ચલણ છે.

કળશીના લેખાંની કૂચીઓ નાગનેરા પ્રમાણે જાણવી.

કાઠીઆવાડમાં કેટલાંએક ઢેકાણાંના ગજનું પ્રમાણ.

જૂનાગઢ.

કાપડ ભરવાનો ગજ ૨ ફૂટ ૨૧ ઇંચ.

ધોરાજી.

દરજી અથવા ડોશી વાણીઆનો ગજ ૨ ફૂટ અને ૧૧૧ ઇંચ.
સૂતારનો ગજ ૨ ફૂટ.

લખતર.

ડોશીવાણીઆનો ફૂટ ૧) ૧૦ ઇંચ.
દરજીનો ફૂટ ૨) ૩ ઇંચ.
કાઠીઆ સૂતારનો ફૂટ ૧) ૧૧૧૧ ઇંચ.

પાલીટાણા.

ડોશીવાણીઆનો ગજ ફૂટ ૧) ૮૧ ઇંચ.
દરજીનો ફૂટ ૨) ૩
કાઠીઆ સૂતારનો ફૂટ ૧) ૧૧૧૧ ઇંચ.

સમાપ્ત.

